

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny evropské kultury

Nina Weissová

**Jan Ferdinand ze Schönfeldu jako
osobnost 18. a 19. století**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Miloš Sládek Ph. D.

Praha 2015

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

21. dubna 2015

Nina Weissová

Bibliografická citace

Jan Ferdinand ze Schönfeldu jako osobnost 18. a 19. století: bakalářská práce/ Nina Weissová; vedoucí práce: PhDr. Miloš Sládek Ph. D.. -- Praha, 2015. -- 64 s.

Anotace

Tématem bakalářské práce je popsat činnost Jana Ferdinanda ze Schönfeldu. V jednotlivých kapitolách se snažím věnovat všem oborům činnosti, které tato osobnost postihla. Začala jsem tím, čím se proslavil pravděpodobně nejvíce – tiskárnou. V dalších kapitolách jsem popsala jeho činnost jakožto vydavatele novin, mecenáše divadla v Růžodole, sběratele umění a zakladatele hospodářské školy v Trnové.

Klíčová slova

osvícenství; tisk; muzeum; školství; divadlo

Abstract

Jan Ferdinand from Schönfeld as an eminent personage of the 18. and 19. century
The aim of the bachelor thesis is to bring together the life-work of Jan Ferdinand from Schönfeld, nobleman and entrepreneur who was active at the turn of the 18th and 19th century. The thesis is divided into several chapters and subchapters focused on particular spheres of Schönefelds' work and engagements (printing office, museum, straw-hat theater and commercial school in Trnová).

Keywords

age of reason; press; museum; education; theatre

Počet znaků (včetně mezer): 107 048

Poděkování

Poděkování patří především vedoucímu mé bakalářské práce, PhDr. Miloši Sládkovi Ph. D. za jeho odborné vedení, cenné připomínky a v neposlední řadě za jeho laskavý a trpělivý přístup. Také bych chtěla poděkovat svým přátelům a rodině za jejich podporu.

Obsah

Úvod.....	6
1. Přehled literatury	8
2. Setkání myšlenek osvícenství a počátku národního obrození v českých zemích v letech 1750-1820.....	10
3. Jan Ferdinand ze Schönfeldu	16
3. 1. Podnikatelská šlechta přelomu 18. a 19. století.....	16
3.2. Jan Ferdinand ze Schönfeldu - životopis.....	17
4. Schönfeldova pražská tiskárna	21
4.1 Pražské tiskárny v druhé polovině 18. století.....	21
4.2. Schönfeldova pražská tiskárna	22
5. Noviny	29
5.1. České noviny tištěné v Praze před působením Jana Ferdinanda ze Schönfeldu.....	29
5.2. Česky psané Schönfeldské noviny	30
6. Schönfeld a jeho muzeum	37
6.1. Sběratelství v českých zemích v poslední třetině 18. století	37
6.2. Schönfeldovo muzeum	39
7. Hospodářská škola v Trnové.....	44
7. 1. Trend zemědělského školství	44
7.2. Hospodářská škola v Trnové	45
8. Divadlo v Růžodole.....	50
8.1. Pražská divadla druhé poloviny 18. století.....	50
8.2. Divadlo v Růžodole.....	52
Závěr	57
Seznam literatury	60

Úvod

Mým prvotním záměrem bylo napsat bakalářskou práci o divadle v Růžodole, které se nacházelo v oblasti dnešního Karlína. Nicméně po konzultacích s pracovníky Divadelního ústavu jsem zjistila, že na toto téma není dostatek literatury ani pramenů, aby se o něm dala napsat celá práce. Sekundární literatura k divadlu v Růžodole mě však přivedla k osobě Jana Ferdinanda ze Schönfeldu, který byl majitelem této letní divadelní scény.

Jan Ferdinand ze Schönfeldu je znám veřejnosti povětšinou jako tiskař či jako zaměstnavatel Václava Matěje Krameria. Jeho další podniky bývají zřídka vedeny v patnosti. Všeobecné povědomí o jeho aktivitách bylo také jedním z klíčů k řazení kapitol v práci. Součástí každé kapitoly je obvykle i stručný, časově poměrně úzce vymezený vhled do oblasti, ve které Schönfeld podnikal. Tyto přehledy mají být nápomocné k celkové představě o dění na přelomu 18. a 19. století.

Pozoruhodný je i fakt, že ač byl Schönfeld současníkem a ve své podstatě konkurentem Václava Matěje Krameria, tak mu kromě diplomové práce z roku 1974 (M. Efflerová: Jan Ferdinand ze Schönfeldu, diplomová práce na Katedře obecných a českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy), nebyla zatím věnována žádná další monografie. Naproti tomu životu a dílu Václava Matěje Krameria se věnuje řada prací.

Za zajímavý považuji i rozdílný přístup k oběma osobnostem v literatuře. Zatímco V. M. Kramerius bývá považován za zakladatele české žurnalistiky a autoři jej téměř s jistotou řadí mezi osobnosti začínajícího národního obrození, pro Schönfelda se jako nejlichotivější označení uvádí přídavné jméno podnikavý.

Námítka, zda je nutné sepsat další práci o Janu Ferdinandovi ze Schönfeldu je jistě na místě. Mým argumentem je mj. uplynulá doba od sepsání výše jmenované diplomové práce a také můj pohled nikoliv z hlediska historie, ale dějin kultury. Snažila jsem se porovnat starší zdroje s výsledky novějšího bádání. V textu využívám archivní prameny, z nichž jsou některé digitalizované a tudíž snáze dostupné, na což upozorňuji příslušnými odkazy.

Předesílám, že vzhledem k zamezení přílišné roztržitosti práce některé obory Schönfeldova podnikání vynechávám. Selekcí jsem provedla z pohledu historie kultury a uvádím takové aktivity, které mohly přímo ovlivňovat tehdejší veřejnost.

V práci je uvedena řada významných osobností českého kulturního života přelomu 18. a 19. století, se kterými byl Schönfeld v kontaktu nebo je zaměstnával. Tyto osobnosti (např. Václav Thám, Josef Linda aj.) dokreslují pohled na prostředí, ve kterém se Schönfeld pohyboval a ve kterém podnikal.

Vlastním cílem práce je tedy vytvořit aktuální přehled alespoň o části Schönfeldových aktivit, který by se mohl stát podkladem pro případné další bádání o Janu Ferdinandovi ze Schönfeldu.

1. Přehled literatury

Práce je členěna na kapitoly, které povětšinou odpovídají oboru podnikání Jana Ferdinanda ze Schönfeldu. Kapitoly jsou děleny na dvě části. První část je obecnějšího rázu a má sloužit jako vhled do tehdejší situace v oboru, ve kterém Schönfeld své podniky zakládal. Druhá část kapitoly se již věnuje přímo aktivitě Jana Ferdinanda ze Schönfeldu. Vzhledem k poměrně širokému záběru jeho činnosti byly pro každou kapitolu stěžejní jedna až dvě publikace obecnějšího rázu, které jsem se snažila doplňovat například články nebo archivními prameny.

V kapitole zabývající se setkáním myšlenek osvícenství a počátku národního obrození jsem vycházela z obsáhlé publikace od autorského tria Pavel Bělina/Jiří Kaše/Jan Kučera (Velké dějiny zemí Koruny české, svazek X., 1740-1790, Praha 2001) a z práce Romana Vondry (České země v letech 1705-1792: věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků. Praha 2010). V této části práce mě osobně velice zaujala publikace Františka Kutnara (Obrozenské vlastenectví a nacionalismus. Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozenské. Praha 2003).

Základní životopisné informace o Schönfeldovi jsem čerpala z Encyklopedie knihy od Petra Voita (Praha 2008, 795). Zde se také nachází seznam literatury, který odkazuje na další zdroje.

Pro kapitolu o tiskárně byl velice užitečný slovník Karla Chyby (Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do roku 1860), který jsem používala v jeho digitalizované podobě (<http://www.clavmon.cz/chyyba/>). Zde se nachází řada odkazů na články a publikace staršího data, které Schönfelda zmiňují. Na základě Chybova slovníku jsem vyhledala články a práce od Josefa Volfa a Františka Tadrý, které se dějinami knihtisku zabývají. Základní přehled o tiskařích přináší také práce od Jana Bartáka (Typografové 1468-1939, Praha 1996).

Obecnou a dobře srozumitelnou prací pro kapitolu o novinách se staly Dějiny českých médií (Pavel Bednařík/Jan Jirák/Barbara Köpplová, Praha 2011) a také starší práce Vladimíra Klimeše (Počátky českého a slovenského novinářství. Praha 1955). Některé ročníky Schönfeldských novin jsou digitalizovány, tudíž si lze o jejich podobě

vytvořit jasnou představu. Řazení rubrik v novinách nám osvětluje vlastní Schönfeldův spis (Zpráva o českých pražských novinách, 1786).

Schönfeldovo muzeum a rovněž sběratelství v Čechách obecně je popsáno v publikaci Lubomíra Slavíčka (Sobě, umění, přátelům. Brno 2007). Materiály k této kapitole tvoří také archivní prameny a to katalog Josepha Scheigera (Das von Ritter von Schönfeld gegründete technologische Museum in Wien, Praha 1824), který jsem měla k dispozici v digitalizované podobě a práce samotného Schönfelda (Skizze des Catalogue raisonné über das Technologische Museum in Wien. Vídeň 1817).

K hospodářské škole v Trnové a k dějinám hospodářského školství jsem na základě konzultace s pracovníky pedagogického muzea v Praze zvolila publikaci Zdeňka Černohorského (Dějiny zemědělského školství v Československu, Praha 1980) a rovněž práci Františka Farského (Příspěvek k dějinám hospodářského vyučování a úryvky z dějin polního hospodářství v království Českém, Praha 1920). František Farský ve své publikaci částečně překládá dobový spis Antonína Reima – prvního správce školy v Trnové.

Zřejmě stále nepřekonanou prací pro poznání dějin českého divadla je rozsáhlá práce Jana Vondráčka (Dějiny českého divadla, díl II., Praha 1956) a také Dějiny českého divadla od Františka Černého (Praha 1969). Obě díla tvoří stěžejní práce kapitoly o divadle v Růžodole. Díky publikaci od Miroslava Laiskeho (Pražská dramaturgie. Praha 1974), která přináší přehled divadelních her (včetně data a konkrétního divadla, kde byla hra uvedena), lze sledovat provázanost pražské divadelní scény v 18. století.

Schönfeldovi samotnému nebo některému z jeho podniků se věnuje i několik kratších prací. Velice přínosným článkem pro poznání okolností obnovení Schönfeldova šlechtického titulu se stal text Josefa Volfa (Šlechtictví dvorního knihtiskaře Jana Ferdinanda šl. ze Schönfeldu. In: Časopis Společnosti přátel starožitností 36, 1928, 28-33). Zajímavý náhled na Schönfelda a na okolnosti vydání Hájkovy kroniky přináší Jaroslav Kolár (Zázemí Schönfeldova vydání Hájkovy kroniky české. In: Documenta Pragensia 10/2, 355-360, Praha 1990). Muzeu Jana Ferdinanda ze Schönfeldu se v několika článcích věnuje i Antonín Rybička v časopise Památky archeologické a místopisné.

2. Setkání myšlenek osvícenství a počátku národního obrození v českých zemích v letech 1750-1820

V této kapitole se záměrně vyhýbám obšírnému historickému úvodu do dění v českých zemích ve výše vymezeném časovém období. Naproti tomu se pokusím popsat setkání myšlenek osvícenství, které na území dnešních Čech v tomto období pronikaly, společně s počátky národního obrození. Ke kapitole takto přistupuji ze dvou důvodů. Prvním z těchto důvodů je polemika s vlivem osvícenských myšlenek na konání Jana Ferdinanda ze Schönfeldu, která se objevuje v kapitolách níže. Důvodem pro zahrnutí počátku národního obrození do této kapitoly je kontakt Schönfelda s některými představiteli tohoto hnutí, ať už v prostředí jeho tiskárny nebo jím vydávaných novin. Pokusím se ve stručnosti představit situaci českého jazyka v námi sledovaném období, autorskou obec české literatury a její adresáty. Toto považuji za nutné, vzhledem k tomu, že Schönfeld vydával mimo jiné česky psané noviny a literaturu.

Původ myšlenkového proudu zvaného osvícenství se tradičně klade do Anglie. „Jestliže byly britské ostrovy kolébkou evropského osvícenství, pak za jeho skutečnou vlast lze považovat Francii, která počátkem 18. století – přesněji po skončení války o dědictví španělské a následné smrti Ludvíka XIV. – začala Anglii intelektuálně „objevovat“.“¹

Z Francie se myšlenky osvícenství šíří přes habsburskou monarchii dále na východ Evropy. „Co to tedy ono osvícenství, které tolik ovlivnilo vývoj Evropy v 18. století, vůbec bylo? Zjednodušeně šlo o myšlenkový proud postavený na kultu rozumu a racionality. Vycházel z myšlenky, že smyslové poznání je branou k veškerému zkoumání, a snažil se stavět veškeré vědění na osobní zkušenosti, empirii.“²

Společenské změny v rámci habsburské monarchie odstartovaly za vlády Marie Terezie. Po skončení válek o dědictví rakouské bylo potřeba státní správu v mnoha ohledech reformovat. Za plně osvícenského panovníka bývá však tradičně považován až

---

¹ BĚLINA/KAŠE/KUČERA 2001, 164.

² VONDRA 2010, 205.

Josef II., jehož jméno je spojeno s řadou poměrně radikálních reforem, z nichž byl některé v závěru svého života nucen zrušit. V rušení některých reforem pokračoval i jeho nástupce Leopold II.

Obměna nastala v oblasti vzdělávání a v celkovém přístupu společnosti k vědě. „Osvícensko-absolutistický stát potřeboval, aby univerzity i další vysoké školy pomáhaly šířit státní ideologii a naplňovaly praktické požadavky monarchie.“³ Marie Terezie podřídila univerzitu státnímu dohledu pod vedením tzv. direktorů. Direktorem filozofické fakulty se stal Josef Stepling, František Hoffmann na fakultě teologické (oba v roce 1752) a v roce 1754 František Karel Kresl z Kvaltenberka na právnické fakultě. Direktorem pražské medicíny byl MacNeven O'Kelly.⁴

„Završení procesu podřízení univerzit a vysokých škol státní moci přineslo roku 1760 zřízení studijní dvorské komise ve Vídni, jakéhosi dobového „ministerstva školství“. V rukou prezidenta komise se soustředil státní dohled nad veškerým školstvím v českých a rakouských zemích a její členové odpovídali přímo panovnici.“⁵

V 18. století také vznikla Královská česká společnost nauk. Jako důležité impulzy k založení Královské české společnosti nauk můžeme jmenovat některé intelektuální kroužky, které působily v Praze. Jedná se zejména o seskupení kolem časopisu *Nová literatura* (*Neue literatur*), v jehož čele stál K. J. Seibt, dále kroužek kolem Ignáce Borna a jeho týdeníku *Pražské učené zprávy* (*Prager gelehrte Nachrichten*).⁶

„Z pravidelných a předem ohlášených schůzek členů Bornova kroužku ve druhé polovině roku 1773 a první polovině následujícího se vyvinula Soukromá společnost v Čechách k povznesení matematiky, vlasteneckých dějin a přírodovědy.“⁷

Snad první pokus o oficiální uznání této vědecké instituce proběhl za vlády Josefa II., kdy před císaře předstoupili s referátem tři představitelé této společnosti a následně mu zaslali stanovy Společnosti s žádostí o uznání. Josef II. k této žádosti zaujal neutrální postoj. Ve své odpovědi na žádost učenců její činnost ani nezakázal, ale ani jí nepodpořil. Na základě tohoto dekretu se Společnost přejmenovala na Českou

---

³ VONDRA 2010, 235.

⁴ Srov.: VONDRA 2010, 236.

⁵ VONDRA 2010, 236.

⁶ Srov.: BĚLINA/KAŠE/KUČERA 2001, 432.

⁷ BĚLINA/KAŠE/KUČERA 2001, 436.

společnost nauk a ve své činnosti dále pokračovala.⁸ Oficiální potvrzení od hlavy státu získala Česká společnost nauk až v souvislosti s návštěvou Leopolda II. v Praze (1791), který jí dal mj. svolení nazývat se Královská česká společnost nauk.⁹

Na pomezí mezi vzdělaností a náboženstvím stály pražské zednářské lóže. Počátky zednářství v Čechách nelze zcela přesně určit. „Zdá se, že první domácí lóže vznikly současně v Praze, Olomouci a Vídni ve čtyřicátých letech 18. století.“¹⁰ Z pražských lóží lze jmenovat lóži U tří korunovaných hvězd, kde byl členem Jan Ferdinand Schönfeld¹¹. Zednářství se rozvíjelo v 60. letech, nicméně došlo k jeho regulaci díky patentu vydanému Marií Terezií, který zakazoval státním úředníkům a vojákům, aby se stali členy některé z lóží.¹² Nová lóže U tří korunovaných sloupů vznikla v 70. letech za účasti jednoho ze zakladatelů Královské české společnosti nauk Ignáce von Borna. Působila zde řada učenců, kteří se následně stali členy Královské české společnosti nauk.¹³ Zednářské hnutí bylo v monarchii omezeno nejprve patentem z roku 1785, největších represí se však zednářům dostalo od roku 1792, kdy na ně padl stín podezření z revoluční činnosti.¹⁴

Jak jsem již předeslala v úvodním odstavci, pokusím se v rámci této kapitoly popsat situaci českého jazyka v námi sledovaném období. Obecně bývá období od třicetileté války až do národního obrození považováno za dobu úpadku českého jazyka a jeho vytlačování z veřejného života společnosti. Tato situace však plně nastává až s poněmčováním středního a vysokého školství (na úkor latiny) v 70. letech 18. století. Jako protichůdná proti tomuto tvrzení se mohou zdát taková opatření, jako například povolení výuky češtiny na pražské univerzitě v roce 1747.¹⁵ Čeština se od roku 1751 vyučovala ve Vídni na Vojenské akademii a od roku 1773 na Tereziánské rytířské

---

⁸ Srov.: KOSTLÁN 2000, 100.

⁹ Srov.: VONDRA 2010, 239.

¹⁰ CERMAN 2011, 150.

¹¹ více v kapitole Jan Ferdinand ze Schönfeldu-životopis

¹² Srov.: CERMAN 2011, 152. Represe proti zednářům Marie Terezie zahájila až po smrti svého manžela Františka Štěpána v roce 1766. Sám František Štěpán byl zasvěcen do lóže již v roce 1732 v Haagu a působil ve vídeňských lóžích. Více: Ivo CERMAN: Šlechtická kultura v 18. století. 150-152.

¹³ Srov.: CERMAN 2011, 152.

¹⁴ Srov.: CERMAN 2011, 164.

¹⁵ Srov.: CÍŠOVÁ 1997. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7366>. Vyhledáno dne 11. 4. 2015.

akademii opět ve Vídni.¹⁶ V roce 1791 byla dekretem založena na pražské univerzitě stolice českého jazyka a literatury.¹⁷ Rovněž je třeba připomenout výuku češtiny na bohosloveckých seminářích, kde byla zavedena v roce 1810.¹⁸ Tyto kroky by se daly přisuzovat vědomí státního aparátu, že znalost českého jazyka je ve státní správě či v armádě nepostradatelnou položkou. Lze tedy hovořit o čistě praktických potřebách státu, nejedná se tedy o pokus o jazykovou obrodu. Nelze ani opomenout fakt, že v habsburské monarchii 18. století jsou patrné sklony k „jazykovému inženýrství“ nejen v případě českého jazyka, ale i v případě němčiny (prosazování dolní němčiny na úkor horní).

Na přelomu 18. a 19. století vzniklo také několik učebnic gramatiky češtiny. Zde lze jmenovat například Základy české mluvnice od Františka Martina Pelcla nebo dílo Česká mluvnice od Františka Jana Tomsy.¹⁹ Kromě mluvnic se vyskytla i potřeba slovníku českého jazyka.

„Myšlenka slovníku, který by nejen evidoval stav jazyka, ale zároveň jej obohacoval, posunula péči o český jazyk do jiné polohy: nešlo již jen o jeho kodifikaci, ale také o jeho modernizaci a intelektualizaci. Vedle slovníku měly tomuto cíli sloužit především překlady vyspělých literárních děl ze světových jazyků. Tím měla čeština obohatit nejen svůj slovník, ale také procvičit syntax a stylistiku.“²⁰

Do českého jazyka jsou přeložena díla jako Miltonův Ztracený ráj (Josef Jungmann) nebo například překlad prvních zpěvů od Illiady od Jana Nejedlého. Rozvíjela se i vlastní autorská tvorba. Jako příklad můžeme uvést dílo Šebestiána Hněvkovského – Děvín.²¹

„Měřeno společenským ohlasem, tj. z hlediska bezprostředního vlivu na české čtenáře, měla totiž tato vysoká literatura jen nepatrný ohlas. Vkus a názory těchto čtenářů ovlivňoval nadále především V. M. Kramerius nejen svými novinami, ale také

---

¹⁶ Srov.: PÍŠOVÁ 1997. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7366>. Vyhledáno dne 24. 3. 2015.

¹⁷ Srov.: HROCH 1999, 27.

¹⁸ Srov.: HROCH 1999, 135.

¹⁹ Srov.: PÍŠOVÁ 1997. <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7366>. Vyhledáno 11. 4. 2015.

²⁰ HROCH 1999, 138.

²¹ Srov.: HROCH 1999, 138-139.

knihami, které vydával.“²² Lze tedy tvrdit, že vzhledem k tomu, že vkus čtenářů ovlivňoval Kramerius svými novinami, mohl mít podobnou roli ve společnosti i Schönfeld.

Zároveň je toto doba počátku národního hnutí v českých zemích. František Kutnar spojuje vznik národa s osvícenskou filozofií:

„Hodnocením nových, nižších vrstev společenských se změnil podklad i směr novodobého vlastenectví a nacionalismu. Dobrat se nového pojetí národa předpokládalo dostat se myšlenkově i politicky k lidu jako k vlastnímu základu státu a národa. Osvícenský, nebo lépe novodobý, stát vytvářel svým zájmem o lid předobraz k tvorbě moderního pojmu národa“²³

Tudíž by se dalo tvrdit, že osvícenský absolutismus pravděpodobně nevědomě odstartoval vlnu národního hnutí. Národní obrození od počátku provází pojem vlastenec. V kapitolách níže se pokouším polemizovat o tom, zda byl Schönfeld sám vlastencem či byl myšlenka českého vlastenectví nakloněn, nebo byl jen podnikatelem. Z tohoto důvodu považuji za nutné tento pojem objasnit. Poměrně zajímavé vymezení přináší ve své práci Miroslav Hroch. Kritéria pro vlastenectví jsou dle něj tedy následující: „1) Každý, kdo psal a publikoval česky, 2) každý, kdo publikoval česky a zároveň se prohlašoval za příslušníka jazykově definovaného moderního českého národa, 3) každý, kdo více či méně aktivně podporoval české národní aktivity, ať již psal česky nebo německy či vůbec nepublikoval.“²⁴

Ideologie českého národního obrození však nebyla záležitostí většinové společnosti, alespoň z počátku ne. Tyto národně buditecké snahy mají svůj původ v užších skupinkách učenců, které spolu více či méně komunikovaly. Za jeden z prostředků komunikace mezi těmito skupinami by se dal považovat časopis Hlasatel český, do kterého někteří autoři počátku národního obrození přispívali.²⁵

Jako jeden z projevů národního probuzení lze uvést i rozvíjející se historismus a obecně zájem o národní mýtus. Nicméně i tento jev byl ovlivněn osvícenskou vědou.

---

²² HROCH 1999, 139-140.

²³ KUTNAR 2003, 52.

²⁴ HROCH 1999, 152.

²⁵ Srov.: HROCH 1999, 151.

„Nový historismus osvícenského ražení musel však bojovat proti historismu starému. I v tom se liší barokní vlastenectví od vlastenectví obrozenské epochy osvícenské. Sláva a čest národa musí být založeny na historické pravdě.“²⁶ Jako příklad historismu lze uvést vydání Hájkovy kroniky, která byla vytištěna v Schönfeldově tiskárně²⁷. Vzhledem k tomu, že text nebyl podroben přísně vědecké osvícenské kritice, ale mělo se jednat o napodobeninu Hájkovy kroniky (včetně papíru či dřevorytin), dal by se konkrétně tento případ považovat za projev tzv. romantického historismu.

Snad se mi v odstavcích výše podařilo alespoň v minimální míře nastínit vliv myšlenek osvícenství a počátků českého národního obrození na české země. V práci tohoto rozsahu není možné zachytit průběh a všechny důsledky těchto myšlenkových proudů. Nicméně považuji za důležité uvést čtenáře do společenské atmosféry, ve které Schönfeld zakládal své podniky.

---

²⁶ KUTNAR 2003, 64.

²⁷ viz kapitola Schönfeldova pražská tiskárna

3. Jan Ferdinand ze Schönfeldu

3. 1. Podnikatelská šlechta přelomu 18. a 19. století

V době osvícenství se v habsburské monarchii, tedy i v českých zemích objevil trend podnikatele-šlechtice. Osoba podnikatele ucházející se o nobilitaci musela splňovat jisté podmínky.

„Pro stručnost stačí uvést, že v 18. a 19. století můžeme pod tento pojem zahrnout tyto vlastnosti: a) služba panovníkovi a vlasti uskutečněná ve vojenské i civilní oblasti, b) podpora chudých a nemocných zprostředkovaná církví, c) péče o vlastní poddané, d) způsob života hodný šlechtice.“²⁸

Povýšení do šlechtického stavu s sebou neslo kromě společenské prestiže i mnoho výhod, které mohly být pro podnikatele užitečné, například možnost zakoupení deskových statků či investice finančních prostředků do nákupu pozemků a celých panství.²⁹ Mimo podnikání nestály však ani tradiční šlechtické rodiny. Příkladem může být například Schwarzenberská banka, činná v letech 1787–1830. Tento podnik měl podporu Franze Gundakera hraběte Colloredo Mannsfelda, Friedricha hraběte Nostitz-Rhienicka a Josefa knížete Schwarzenberga, kteří byli nejen členy předsednictva banky, ale i její hlavní akcionáři.³⁰ Je třeba vést v patrnosti, že v 18. století se proces nobilitace poněkud odlišoval od období středověku či raného novověku. Velká část 18. století se nesla ve znamení řady finančně vyčerpávajících válek, které měly negativní vliv na ekonomiku monarchie.

„Podnikatelé žádající o nobilitaci si byli finančních zájmů státu velmi dobře vědomi a v suplikách proto uváděli všechny relevantní informace o svém přínosu státu odvodem berní a cla, o poskytování či zařizování půjček a pomoci císařské armádě.“³¹

Za vlády Marie Terezie se také nobilitovali šlechtici z řad úředníků. Takovým příkladem může být Wenzel Kasimir hrabě Netolizky von Eisenberg, který byl nobilitován za své úřednické služby v průběhu válek o dědictví rakouské.³² Na těchto

---

²⁸ KREJČÍK 2008, 198.

²⁹ Srov.: KREJČÍK 2008, 204.

³⁰ Srov.: ŠTEFANOVÁ 2008, 74.

³¹ BRŇOVJÁK 2008, 227.

³² Srov.: ŽOUŽELKA 2008, 242.

příkladech se snažím demonstrovat větší prostupnost mezi společenskými vrstvami. Schönfeld sám této prostupnosti pravděpodobně využil a to jak při uznání svého šlechtického stavu, tak při povýšení do stavu rytířského.

3.2. Jan Ferdinand ze Schönfeldu - životopis

Jan Ferdinand ze Schönfeldu se narodil v Praze 20. července 1750.³³ Jeho otcem byl Antonín Jan Schönfeld. Některé zdroje uvádí, že tiskařské řemeslo i tiskárnu zdědil Jan Ferdinand právě po otci. Nicméně Josef Volf ve svém článku uvádí, že Jan Ferdinand ze Schönfeldu byl pokřtěn v kostele sv. Martina ve zdi a je zapsán v matrice kostela u Nejsvětější Trojice jako syn štolby. Jako svůj zdroj uvádí výtah z této matriky, který se měl nacházet v archivu města Prahy.³⁴ Mohlo by se tedy jednat o věrohodnou informaci. Po absolvování humanitních studií se Jan vyučil knihtiskařem a vlastní dílnu založil v roce 1773 na Starém Městě (Karlova ulice a následně stěhování do zrušeného kláštera sv. Anny). V roce 1776 získal měšťanství. Kromě podniků popsaných v následujících kapitolách (tiskárna, noviny, divadlo v Růžodole atd.), si Schönfeld otevřel v Praze knihkupectví, v roce 1790 zřídil semenářský a zelinářský závod. Rok 1790 byl pro Schönfelda poznamenán vyšetřováním ohledně tisku Thámova překladu Macbetha a Schillerových Loupežníků.³⁵ V roce 1791 se Schönfeld při příležitosti výstavy českých průmyslových výrobků³⁶ v pražském Klementinu vyjádřil hanlivě na adresu českých průmyslníků. Schönfeld napadl pořadatele výstavy, že vystavuje zboží nikoliv vlastní výroby, ale přivezené z ciziny. Pro obvinění však neměl žádné důkazy. Schönfeldovi byla udělena důtka a vyšetřovací spisy jeho obvinění byly uveřejněny v novinách.³⁷

Prodával různé hospodářské zboží (Schönfeldsche Waarenniderlage). Zakoupil panství Trnová u Prahy, konkrétně v roce 1789.³⁸ Od roku 1795 nechal většinu svých podniků řídit svými zaměstnanci a pobýval převážně ve Vídni.³⁹ V roce 1799 se vystěhoval z Prahy úplně. „Jeho poslední pražskou podnikatelskou aktivitou bylo

---

³³ Srov.: VOLF 1928, 28–33.

³⁴ Srov.: VOLF 1928, 28–33.

³⁵ Viz kapitola Schönfeldova pražská tiskárna

³⁶ Výstava českých průmyslových výrobků se konala v Praze při korunovaci Leopolda II. In: VOIT, 1990.

³⁷ Srov.: VOIT 1990, 87.

³⁸ Srov.: <http://farnost.mnisek.cz/historie/trnova/>. Vyhledáno dne 9. března 2015.

³⁹ Srov.: VOIT 2008, 796.

zřízení litografické dílny 14. října 1820.⁴⁰ Byl členem zednářské lóže U tří korunovaných hvězd (v letech 1785–1792)⁴¹, ale pro nezednářské chování byl vyloučen.⁴² Josef Volf ve svém článku O tiskařích nakladatelích a knihkupcích v Praze za Josefa II. (Praha 1929) uvádí, že byl Schönfeld ze zednářské lóže vyloučen pro lakotu a tvrdost srdce.⁴³ V této lóži se mohl setkat s řadou významných osobností své doby (hrabě Clam Gallas, Václav hrabě Thun aj.).⁴⁴

„Schönfeld byl činný též literárně. Mimo jiné napsal učebnici *Oekonomisches A-B-C Buch für junge Leute, welche die ganze Landwirtschaft erlernen wollen* (Wien 1792). Je též autorem rozpravy o dějinách řemesel *Die alte Hülfe der Böhmen und Mähren* (Praha 1808). Dle Arnošta Krause⁴⁵ spolupracoval s bývalým jezuitou a právníkem Johannem Ferdinandem Opitzem na úpravě díla *Beschreibung der königlichen Hauptstadt Prag* (Praha? 1774).“⁴⁶

Mezi jeho další díla patří *Neues Lehrbuch der Industrie und Speculation für Künstler und Handwerker* (Víděň 1792), *Oekonomisches Arbeiten einiger Freunde des Guten und Gemeinnützigem in Böhmen* (Praha 1792), *Der praktische Landwirth in Beispielen und Berechnungen* (Víděň 1793), *Technologisches Museum, zur Vertheidigung des Künstler – und Gewerbestandes eröffnet in Wien* (Praha 1798).⁴⁷ Po jeho smrti jeho majetek zdědili synové Ignác, František a Jakub. Syn Ignác strávil většinu života ve Vídni (přestože se narodil v Praze), kde také dále provozoval otcovo „Technologické muzeum“ a založil tam první rakouskou spořitelnu. Tiskárnu zdědil syn Jakub, který byl taktéž pražský rodák a byl krajským hejtmanem. Podnik se mu nedařilo udržet a byl nucen jej prodat.⁴⁸

Otázkou je záležitost Schönfeldova šlechtického stavu. Na šlechtice byl Schönfeld povýšen roku 1787. Mělo se jednat o obnovení šlechtického titulu, který jeho rodina

---

⁴⁰ VOIT 2008, 796.

⁴¹ Srov.: PODŠKUBKA 2004, 221.

⁴² Srov.: VOIT 2008, 796.

⁴³ VOLF 1929, 3.

⁴⁴ Viz seznam členů lóže U tří korunovaných hvězd v PODŠKUBKA 2004, 289–290.

⁴⁵ Arnošt Kraus (1859 Třeboradice – 1943 koncentrační tábor Terezín) byl českým univerzitním profesorem germanistiky, literární historik a divadelní kritik.

⁴⁶ VOIT 2008, 796.

⁴⁷ Srov.: PODŠKUBKA 2004, 221.

⁴⁸ Srov.: VOIT 2008, 795.

měla od roku 1594. Nicméně Schönfeldovo šlechtictví bylo napadáno ze stran veřejnosti – například v práci, která byla vydána jako reakce na jeho nařčení vídeňských spisovatelů z neumětelství, je v názvu (Die Wiener Autoren contra den edlen von Schönfeld) psáno slovo Edlen (šlechtic) úmyslně s malým písmenem. Antonín Rybička (časopis Památky archeologické a místopisné č. 14, 1889 – Jan Ferdinand ze Schönfeldu a jeho muzeum) uvádí, že šlechtický titul Schönfeld získal na základě toho, že prokázal příbuzenský vztah s Jeronýmem Schönfeldem, který sloužil jako vrátný v komoře Rudolfa II., a proto ho císař povýšil do šlechtického stavu v Řezně v roce 1594. Nicméně sám Schönfeld byl do šlechtického stavu povýšen za vlády Josefa II., kde mohlo být prokázání původu pouhou formalitou a šlechtický titul mu mohl být udělen spíš za zásluhy. Dalším zdrojem, který se zabývá původem Jana Ferdinanda ze Schönfeldu, je článek Josefa Volfa v časopise Společnosti přátel starožitností (1928, číslo 36). Volf uvádí údaje z brožurky proti Schönfeldovi od českých knihtiskařů (Die Prager Buchdrucker contra Johann Ferdinand Schönfeld).

„Jakýsi starožitník nabídl mu kdysi ke koupi starý diplom, svědčící šlechtické rodině Schönfeldů, a nešlechtic Schönfeld koupil jej za 2 zlaté 15 krejcarů, uloživ jej u knihtiskařky a nakladatelky vdovy Prušové, s níž byl ve velice přátelských stycích, s poznámkou, že by se mohl jednou snad k něčemu hoditi.“⁴⁹

K Schönfeldově šlechtickému původu se vyjadřuje také Josef Svátek ve svém díle Obrazy kulturních dějin českých, sv. II. z roku 1891. Dle jeho tvrzení si Schönfeld přivlastňoval šlechtický titul ještě před jeho znovuoobením: „...přikládal si titul šlechtice, ač k tomu neměl nižádného oprávnění, a když mu to zakázáno bylo, vytasil se s jakýmsi starým pergamenem, jímž císař Rudolf II. uděloval svému „dveřnému“ Jeronýmu Schönfeldovi šlechtictví, a pomocí svých dobrých přátel ve Vídni dovedl přesvědčiti dvorní kancelář, že prý od tohoto „dveřného“ pochází, a skutečně bylo mu stvrzeno, že mu tudíž šlechtický titul přísluší.“⁵⁰

Schönfeld byl ve věci neoprávněného užívání šlechtického titulu vyšetřován. Musel předložit vyšetřujícím úřadům rodokmen, který by jeho urozený původ potvrzoval.

---

⁴⁹ VOLF 1928, 28.

⁵⁰ SVÁTEK 1891, 59.

Nicméně povýšení Jeronýma Schönfelda do šlechtického stavu nebylo zapsáno v zemských deskách a žádost Jana Ferdinanda ze Schönfeldu o úřední uznání šlechtického titulu byla zamítnuta. Následně Schönfeld požádal o uznání šlechtického titulu císaře Josefa II., který mu vyhověl.⁵¹

Schönfeldův život lze rekonstruovat víceméně jen podle dat jím získaných majetků a podniků nebo dle soudních sporů. O tom, jaký byl Schönfeld jako osobnost, se můžeme pouze dohadovat. Byl přívržencem začínajícího národního obrození, nebo jen osvícenským podnikatelem, který se dokázal „trefit“ do vkusu své doby? Je nám známo, že mezi jeho zaměstnance patřili známé osobnosti českého národního obrození (Václav Matěj Kramerius, Václav Thám, Josefa Jakuba Tandler a Josef Linda). Nicméně s Krameriem a s Thámem se nerozešel zrovna v dobrém.⁵² Dále víme, že udržoval korespondenci s Františkem Janem Vavákem⁵³ a ve své tiskárně vytiskl jeho pochod Marš každého Čecha ctného.⁵⁴ I další tisky pocházející ze Schönfeldské tiskárny by mohly napovídat tomu, že se Schönfeld přikláněl k obrozeneckým myšlenkám. Na druhou stranu je otázka, zda ve své tiskárně aktivně působil, nebo zda přenechal veškerou péči o tento podnik momentálnímu tiskařskému faktorovi.

U podniků, jako byla hospodářská škola v Trnové a případně i divadlo v Růžodole, mohlo být Schönfeldovi téměř jasné, že se nebude jednat o ekonomicky výdělečné podniky, přesto do jejich zřízení investoval nemalé peníze. Alespoň u hospodářské školy se tedy nedá říci, že by Schönfeld sledoval prvoplánový podnikatelský záměr. Mohlo se však také jednat o působení osvícenských myšlenek nebo zednářského učení, které mohlo mít na Schönfelda, jakožto na člena jedné z lóží, určitý vliv.

---

⁵¹ Srov.: VOLF 1928, 28–33.

⁵² viz kapitola Schönfeldova pražská tiskárna a kapitola Česky psané Schönfeldské noviny.

⁵³ Srov.: MATĚJEC 2008, 14.

⁵⁴ Srov.: MATĚJEC 2008, 65.

4. Schönfeldova pražská tiskárna

4.1 Pražské tiskárny v druhé polovině 18. století

Tiskárna byla prvním podnikem, který Jan Ferdinand ze Schönfeldu v Praze založil. Vstupoval již na zavedený tiskařský trh. V Praze se ve druhé polovině 18. století vyskytovalo několik tiskáren. Zprávu o počtu tiskáren máme z roku 1740.

„Roku 1740 slavena jest i v Praze třistaletá památka vynalezení knihtisku a vydán za tou příčinou spisek slavnostní, v němž mimo jiné uvádí se také seznam všech tehdejších majitelů knihtiskáren v Čechách. První tiskárnou jmenuje se pro stoleté své trvání a pro zásluhy jejího majitele knihtiskárna Arnoltova. Dále uvádí se tiskárna Labounova a Rosenmüllerova, Jeřábkova, Hrabova, Fitzkyho (arcibiskupská), Sulteho, Koudelkova. Mimo tyto byly v Praze ještě arcibiskupská v koleji sv. Vojtěcha a jezuitská v koleji klementinské.“⁵⁵

Činnost tiskáren byla závislá na legislativě, která se v posledních dvou desetiletích 18. století v monarchii proměňovala. V roce 1781 jsou například zrušeny cenzurní komise. Stále se však nesmí tisknout spisy proti dobrým mravům, náboženství či proti vnitřnímu pokoji a řádu.⁵⁶ V 90. letech 18. století však dochází k omezení vzniku nových knihtiskáren.

„Nařízením z roku 1793 zakázáno bylo zřizovat nové knihtiskárny v krajinských městech a za 15 let na to rozšířen byl tento zákaz i na Prahu, a platil pak nezměněně až do let padesátých 19. století.“⁵⁷

Je pravděpodobné, že se jedná o státní reakci na revoluční dění ve Francii. Tomuto tvrzení nasvědčuje i fakt, že v roce 1793 vyšel dvorní dekret, který nařizoval, aby žádný spis nebo časopis neobsahoval zprávy o francouzské revoluci.⁵⁸ Státní obavy z šíření revolučních ideálů stvrzuje vydání Obnoveného řádu censorského z roku 1795.

„Dle § 4. zapovězeno bylo všecko, ať to bylo cokoliv, bez přivolení úředního tisknouti. Kdo se prohřešil, následovalo ihned: 1. Konfiskace celého nákladu a zničení

---

⁵⁵ LEV 1877, 103.

⁵⁶ LEV 1877, 104.

⁵⁷ MARTINČÍK 1913, 95.

⁵⁸ MARTINČÍK 1913, 109.

téhož a rozbití sazby 2. Ztráta živnosti 3. Pokuta 50 zl. za každý výtisk, v případě nedobytnosti trest vězení, a sice den žaláře za každý zlatý.“⁵⁹

Předpisy popsané výše (nejedná se o všechny předpisy ohledně tisku v 18. století) upozorňují na fakt, že zahraniční politika monarchie tiskařské podnikání značně ovlivňovala

„Roku 1782, tedy ku konci 18. stol., bylo knihtiskáren v Praze již jen deset, sice je měli Emanuel Diesbach se dvěma lisy, František Jeřábek se čtyřmi lisy, Antonín Hladký se dvěma lisy, František Augustin Höchenberger, arcibiskupský knihtlačitel se čtyřmi lisy, Tomáš Höchenberger, vynálezce polní knihtiskárny na voze, Jan Karel Hraba, knihtlačitel stavů se čtyřmi lisy, normální knihtiskárna se šesti lisy, Johanka Prušínová se třemi lisy, dědicové Rosenmüllerovi se dvěma lisy a Jan Ferdinand ze Schönfeldu s osmi lisy.“⁶⁰

V práci tohoto rozsahu není prostor na popis historie a úrovně jednotlivých tiskáren či na změny v řadách jejich majitelů. Nicméně historií knihtisku se ve svých pracích poměrně široce zabývá Josef Volf (Dějiny českého knihtisku do roku 1848, O tiskařích, nakladatelích a knihkupcích v Praze za Josefa II.) či například František Tadra ve svých příspěvcích pro časopis *Veslavín a Typografia* nebo Karel Kabát (Knihtisk a jeho vývoj v Československu). Zpráva z roku 1782 o počtu knihtiskáren je však důkazem Schönfeldovy podnikatelské dravosti, vzhledem k tomu, že se velikostí svého podniku dostal na první příčku mezi již zavedenými pražskými tiskárnami.

4.2. Schönfeldova pražská tiskárna

Jan Ferdinand ze Schönfeldu založil svou dílnu v dnešní Karlově ulici roku 1773.⁶¹ V tomto bodě se rozchází literatura ohledně původu tiskárny. Jan Novotný ve své studii uvádí, že Schönfeldův otec Antonín Jan Schönfeld byl roku 1722 jmenován dvorním knihtiskařem a Jan Ferdinand ze Schönfeldu jeho knihtiskárnu v Karlově ulici pouze převzal, nikoliv založil.⁶² Naproti tomu Petr Voit ve své Encyklopedii knihy uvádí, že informace o tom, že by byl Schönfeldův otec dvorským knihtiskařem, je mylná,

---

⁵⁹ MARTINČÍK 1913, 110.

⁶⁰ LEV 1877, 103-108.

⁶¹ Srov.: VOIT 2008, 795.

⁶² Srov.: NOVOTNÝ 2000, 308.

vzhledem k tomu, že tuto funkci vykonávala tiskařská rodina Rosenmüllerů. Toto tvrzení lze podložit dalším zdrojem. Jaroslava Hoffmannová ve své práci *Pražští úřední tiskaři* uvádí, že v roce 1741 byl jmenován dvorním tiskařem Karel František Rosenmüller a jeho předchůdcem byl Karel Ferdinand Arnold.⁶³ Ve své *Encyklopedii knihy Voit* také uvádí, že dílnu na Starém Městě Schönfeld založil.⁶⁴ Přikláním se k tvrzení Petra Voita, vzhledem k tomu, že Schönfeldova tiskárna není zmiňována ve zprávě o pražských tiskárnách z roku 1740.

V 80. letech 18. století zemské gubernium vedlo v patrnosti špatný stav pražských tiskáren. Proto roku 1782 navrhlo řešení, aby se tiskařské práce pro státní úřady a školy rozdělily rovnoměrně mezi všechny tiskaře a tím jim byl zaručen zisk. Nicméně k tomuto zřejmě nedošlo a téměř všechny práce pro státní potřeby tiskla Schönfeldova tiskárna. Hovoří o tom práce z roku 1786 s názvem *Die Prager Buchdrucker contra Johann Ferdinand Schönfeld*, kde pražští tiskaři obžalovávají Schönfelda z toho, že v jeho tiskárně se tisknou téměř všechny úřední zakázky a navíc nedosahují valné kvality. Přestože byla vytištěna práce takového druhu, úřady na ni nereagovaly a Schönfeld v této věci nebyl vyšetřován. Přílohou tohoto spisu je smlouva ze 4. června 1783, která obsahuje ceny za tiskařskou práci, tedy Schönfeldův výdělek za jednotlivé papíry a jejich následný potisk.⁶⁵

„Za práci tiskařskou bez papíru dostával Schönfeld dle téže smlouvy od rysu: ordinárního papíru tiskacího 1 zlatý 45 krejcarů, za rys psacího papíru 2 zlaté 27 krejcarů, medián za 3 zlaté 42 krejcarů, regal 6 zlatých 27 krejcarů, superregal 10 zlatých 57 krejcarů, imperial 14 zlatých 57 krejcarů.“⁶⁶

„Díky komerčním a společenským aktivitám, bezohlednému postupu vůči konkurenci i pletichaření dosáhl značných profesních výhod (1774 byl jmenován

---

⁶³ Srov.: HOFFMANNOVÁ 1990, 307.

⁶⁴ Srov.: VOIT 2008, 795.

⁶⁵ Srov.: TADRA 1880, 1.

⁶⁶ TADRA 1880, 1. Medián = typ papíru o rozměrech 542x444mm, regal 621x487mm, superregal 688x487mm, imperial 766x554mm. Srov.: Ottův slovník naučný, díl 19, 172–187.

univerzitním tiskařem, 1784 stavovským tiskařem, 1790 a 1799 fungoval jako dvorský tiskař.)⁶⁷

Nezastávám názor, že by obvinění pražských tiskařů byla zcela neoprávněná, nicméně se domnívám, že jejich nařčení mohl částečně vyprovokovat i Schönfeldův úspěch. Texty, které obsahuje brožura proti Schönfeldovi o jeho osobě a práci hovoří skutečně nevybíravě: „...prohlašovali, že začal svou činností tiskem brožurek nejhoršího druhu, porovnávající jej s chrobákem, jenž se živí v trusu...“⁶⁸

V literatuře se také velice často objevuje nařčení z patisku⁶⁹ (z novějších prací např. Petr Voit – Encyklopedie knihy díl II. Praha 2008 či Jan Novotný v Mezi časy ...kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800). Patisk byl v 80. letech 18. století legální díky dekretu z roku 1782, který ho povoloval v případě zahraniční literatury.⁷⁰ Tudíž se Schönfeld podle právních předpisů nedopouštěl ničeho ilegálního, navíc jistě mezi pražskými tiskaři nebyl jediný, kdo patisk provozoval.

Mezi lety 1782 a 1787 Schönfeld zakoupil dalších devět tiskařských lisů. Dále v roce 1787 Schönfeld rozšiřuje svůj podnik o další domy v dnešní Karlově ulici – konkrétně o dům U deseti panen a dům U dvou andělů.⁷¹

Díky tomu, že měl Schönfeld knihkupectví, ve kterém prodával své knihy, známe část publikací, které tiskl. Vydal, zřejmě pro informaci případným kupujícím, tzv. Poznámání knih českých, které v Schönfeldském nově zřízeném českém knihkupectví v českém jarmarce č. 265 k dostání jsou (mnou popisované vydání je podle katalogu Národního muzea z let 1785-1800). Dozvídáme se z něj, že Schönfeld měl ve svém knihkupectví mimo jiné divadelní hry, díla Jana Amose Komenského (konkrétně se jedná o spisy Nedobytný hrad je jméno Hospodinovo a Přemýšlení o dokonalosti křesťanské) nebo například kancionály. Co se týká knih náboženských, Schönfeld se

---

⁶⁷ VOIT 2008, 795.

⁶⁸ VOLF 1929a, 11.

⁶⁹ Nedovolené rozmnožování díla tiskem. Srov.:

<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?heslo=patisk&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no>. Vyhledáno 26. 4. 2015.

⁷⁰ Srov.: VOIT 2008, 795.

⁷¹ Srov.: BARTÁK 1996, 95.

v oblasti tisku nevyhraňoval vůči žádnému křesťanskému vyznání a tiskl práce jak katolické, tak evangelické či od církve českobratrské.⁷²

Mezi další tisky, které vzešly ze Schönfeldovy tiskárny, lze zařadit Loupežníky od Fridricha Schillera a Macbetha – oba překlady od Karla Hynka Tháma, oba z roku 1786. Tyto dva překlady způsobily Thámovi značné potíže s cenzorskými úřady. Nejprve byl vyšetřován Schönfeld, protože hry vytiskl bez cenzurního povolení. Schönfeld se však dovolával toho, že Thám hry vytiskl na vlastní nebezpečí a sám si měl cenzurní povolení opatřit. Naproti tomu Thám tvrdil, že o cenzurní povolení měl zažádat Schönfeld, jakožto tiskař her. Schönfeld byl konfrontován s Thámovou výpovědí a odvětil, že si nemohl opatřit cenzurní opatření, protože Thám nosil překlad do tiskárny po arších a nikoliv jako celé dílo. Archy si údajně po korektuře zase odnesl. Přitom odevzdání celého rukopisu bylo podmínkou pro udělení cenzurního povolení. Následně Schönfeld popřel Thámovu výpověď, že by od něj převzal 200 kusů od každé hry k prodeji. Tento fakt popíral i tehdejší faktor tiskárny, Matěj Holauer. Thám nakonec tvrdil, že rukopisy nepředal Holauerovi, ale Krameriovi, který tehdy působil jako redaktor Schönfeldových novin. Schönfeld poukázal na to, že Kramerius tyto překlady prodával ve svém knihkupectví. O vyšetřování byla podána zpráva guberniu, které trvalo na dalším prošetření. K výsledku byl povolán Kramerius, který předložil povolení, které ho opravňovalo k prodeji a k inzerci těchto překladů. Následně byl opět vyslýchán Thám i Schönfeld, nicméně se neobjevily žádné nové skutečnosti. Oba však byli potrestáni – Schönfeld důtkou a Thám úředním zabavením zbylých exemplářů Macbetha a Loupežníků.⁷³

Josef Volf ve svém článku z časopisu Typografia z roku 1929 uvádí, že Schönfeld ve své tiskárně tiskl i tisky zednářské a to od roku 1783. Dle Josefa Volfa mezi jeho tiskařské práce patřily například seznamy členů lóží vyzdobené od rytce Josefa Berky a další tisky.⁷⁴

---

⁷² Srov.: Poznamenání knih českých, které v Schönfeldovském v nově zřízeném českém knihkupectví v českém jarmarce č. 265 k dostání jsou. Nepag, s. d., s. l.

⁷³ Srov.: VONDRÁČEK 1956, 132–135.

⁷⁴ Srov.: VOLF 1929b, 61.

„V impressu praví se většinou: P. Durch Br. S. i. O. v. P., t.j. Prag, gedruckt durch Bruder Schönfeld im Orient von Prag, nebo zahaleně: Gedruckt bey Hiram zwischen Jakin und Boaz (podle legendy o Hiramovi⁷⁵).“⁷⁶

„Řada jich nemá tiskaře vůbec uvedeného, ale lze je podle písma, ač to v této době často klame, zařaditi mezi tisky Schönfeldovy.“⁷⁷ Je tedy možné, že Jan Ferdinand ze Schönfeldu vytiskl pro zednáře více tisků než je nám známo. Celkový počet takových tisků však nelze odhadnout. Zřejmě byl tedy Schönfeld jakýmsi „dvorním tiskařem“ pražských zednářských lóží. Toto tvrzení mi přijde vysoce pravděpodobné, vzhledem k jeho členství v lóži U tří korunovaných hvězd a také vzhledem k tomu, že měl v této době největší tiskárnu v Praze.

V roce 1795 zakoupil pražský klášter s klášterním kostelem sv. Anny (klášter dominikánek, který byl zrušen v rámci rušení klášterů za vlády Josefa II.) a vybudoval tam novou knihtiskárnu.⁷⁸ V roce 1799 se Schönfeld stěhuje do Vídně a řízení svých podniků přenechává svým zaměstnancům.

Další velký počín, kterým je Schönfeldova tiskárna známá, se datuje do roku 1819. Jedná se o vydávání Hájkovy kroniky na pokračování. Kniha údajně napodobovala původní vydání Hájkovy kroniky. Toto tvrzení potvrzuje i článek Jaroslava Kolára (Časopis Česká literatura 1978, č. 6, 528). Zde Kolár uvádí, že se Schönfeldovo vydání kroniky se snažilo o nápodobu originálu v použitém papíře, formátu, typu písma a také výzdobou, která měla za předlohu původní ilustrace.⁷⁹ Dle plánu měla vyjít v osmi sešitech, nicméně nakonec vyšla v 35 sešitech a vycházela až do roku 1823. Navýšení počtu sešitů a následné zvýšení ceny předplatného vyvolalo značnou nelibost

---

⁷⁵ Legenda o Hiramovi vypráví o staviteli Šalamounova chrámu Hiramovi (někdy také Chiramovi). Hiram v legendě rozdělí své učedníky do tří stupňů (učeň, tovaryš a mistr kameník/mistr zednářský – toto rozdělení používali následně i zednáři). Každý z těchto stupňů má specifický stisk ruky a znamení, aby prokázali, do jakého stupně patří a Hiram jim podle toho mohl vyplatit mzdu. Hiram je jednoho dne při modlitbě svými učedníky zabit, protože odmítne vyžradit znamení mistrovské úrovně. Vrazi Hiramovo tělo pohřbí a k hlavě mu zasadí větévku achátu. Po nalezení Hiramova hrobu může jeho tělo vyzvednout pouze král Šalamoun díky lvímu zednářskému stisku. Hiramovi je následně postaven pomník vyobrazující plačící dívku nad zlomeným sloupem, držící urnu a achát. Srov.: http://is.muni.cz/th/160492/pedf_b/prispevek_k_dejinam_tajnych_spolecnosti_na_morave.txt.

Vyhledáno 27. 3. 2015.

⁷⁶ VOLF 1929b, 61.

⁷⁷ VOLF 1929b, 61.

⁷⁸ Srov.: BARTÁK 1996, 98.

⁷⁹ Srov.: KOLÁR 1978, 528.

veřejnosti.⁸⁰ Jaroslav Kolár ve svém článku *Zázemí Schönfeldova vydání Hájkovy kroniky české* uvádí zajímavou hypotézu ohledně toho, kdo za vydáním Hájkovy kroniky skutečně stojí.

„Člověka, který stál za vydáváním Hájkovy kroniky, je tedy třeba hledat. Hledat podle několika logicky dedukovatelných vlastností: byl to zřejmě literát té názorové orientace, která v Hájkovi viděla literaturu a ne historiografii, musel být tak či onak spjat s Schönfeldovým vydavatelstvím, jinak by nemohl do vydání zasahovat a pečovat o ně, a musel být obeznámen se starým jazykem, jinak by stěží mohl zajistit tak dobrou korekturu. Okruh literátů, kteří přicházeli v úvahu, se tedy úží na ty, kdo spolupracovali se Schönfeldovým vydavatelstvím: Jan Hýbl, Josef Linda, Václav Rodomil Kramerius, František Bohumil Tomsa. Všem uvedeným podmínkám z nich vyhovuje jediný Linda.“⁸¹

Tato hypotéza mi přijde pravděpodobná, vzhledem k tomu, že Linda prokázal několikrát svou schopnost pracovat se starší vrstvou češtiny. Jedním z těchto případů je jeho teoretické spoluautorství *Rukopisu královédvorského a zelenohorského* a dalším je jeho prozaické dílo *Záře nad pohanstvem neb Václav a Boleslav*. Tento argument zmiňuje i Jaroslav Kolár ve svém článku *Studnice romantického historismu v českém obrození a její iniciátor*.⁸² Pravdou je, že nový výtisk Hájkovy kroniky se stal podkladem pro stoupence tzv. romantického historismu.⁸³

„Přímo programový vztah k Hájkově kronice jako k pramenu formuloval v roce 1828 V. K. Klicpera v předmluvě k povídce *Točník*: „V našich dějinách jest hojnost velikánských předmětů. V Hájkovi třeba čísti, od Kroka pak začítí, a každý vývoda, každý kníže, každý král dá se kouzelně poeticky obrazovati, a když se mimo to každý z nich dozadu jen postaví, tu se opět kol a kolem nich celé světy básnické ustvořiti dají.“⁸⁴

„Z reklamní anonce ve *Vlasteneckém zvěstovateli* je zřejmé, že odbyt celého dokončeného díla měl být zajištěn značným snížením ceny (z původních víc než 37 zl.

---

⁸⁰ Srov.: KOLÁR 1990, 355–356.

⁸¹ KOLÁR 1990, 357–358.

⁸² Srov.: KOLÁR 1978, 536.

⁸³ Srov.: KOLÁR 1978, 527.

⁸⁴ KOLÁR 1990, 527.

na 14 zl., prvních 150 exemplářů dokonce za 8 zl.). Ani tato akce však nepřinesla žádoucí odbyt. Dobová korespondence ukazuje, že kniha se prodávala dlouho a nesnadno i při stálém snižování ceny. Došlo tak vlastně ke grotesknímu paradoxu: finanční neúspěch velkorysého vydavatelského podniku měl za následek to, že rozměrné, kvalitně a nákladně vydané dílo bylo za pár let dostupné skutečně širokému okruhu zájemců.⁸⁵

Jak je popsáno výše, tiskárnu zdědil Schönfeldův syn Jakub. V roce 1824 odkoupil Krameriovu Českou expedici, nicméně podnikání neprosperovalo, a tak prodal provoz v Anenském klášteře synům Bohumila Haase.⁸⁶

Z práce Schönfeldské tiskárny je patrná značná roztržitost. Na jednu stranu byl Schönfeld stavovským a dvorským tiskařem a v jeho tiskárně se tiskly patenty a vládní nařízení, na stranu druhou jeho tiskárna produkovala poměrně významná díla začínajícího národního obrození (Básně v řeči vázané, Nová kronika česká od F. M. Pelcla). Schönfeldovi v této oblasti jeho podnikání nelze upřít jistý pozitivní vliv na českou knižní kulturu. Vzhledem k tomu, že sám byl vyučeným tiskařem, tak se domnívám, že činnost své tiskárny sledoval bedlivěji než své ostatní podniky. Schönfeld by tedy teoreticky měl být dobře informován i o vydávání Hájkovy kroniky, přestože v této době pobýval již převážně ve Vídni. Zřejmě byl také obeznámen s názorem osvícenských historiků na toto dílo. Otázkou je, proč dal k nákladnému tiskařskému podniku s nejistým úspěchem svolení. Domnívám se, že pokud by se nejednalo o prvoplánový podnikatelský záměr, lze za jeden z důvodů vydání Hájkovy kroniky v Schönfeldově tiskárně považovat Schönfeldův amatérský zájem o historii.

---

⁸⁵ KOLÁR 1978, 532.

⁸⁶ Srov.: VOIT 2008, 797.

5. Noviny

5.1. České noviny tištěné v Praze před působením Jana Ferdinanda ze Schönfeldu

V literatuře se tradičně uvádí jako zakladatel českých novin Václav Matěj Kramerius, nicméně jeho činnost měla své předchůdce. Počátek novinařiny v Čechách můžeme klást do roku 1718. V tomto roce obdržel pražský tiskař Karel František Rosenmüller privilegium vydávat české noviny, jejichž první číslo vyšlo 4. února 1719. Rosenmüllerovy noviny nesly název Pražské poštovské noviny, vedlejším názvem Český postilion.⁸⁷ „...u téhož vydavatele vycházely Prager Postzeitungen, které uveřejňovaly také úřední oznámení a inzerci.“⁸⁸ Tyto noviny vydával K. F. Rosenmüller a následně jeho syn a vdova do roku 1772, kdy bylo vydávání novin kvůli malému počtu předplatitelů zastaveno.⁸⁹

Vydávání těchto novin bylo obnoveno v roce 1782. První číslo vyšlo 5. ledna a redaktorem listu byl František Kozury. Noviny však vycházely pouze do roku 1784. Následně získal privilegium na vydávání českých a německých novin Jan Ferdinand ze Schönfeldu. V roce 1786 začal Schönfeld tisknout Schönfeldské císařsko-královské pražské noviny.⁹⁰

„V té době se také rozšiřovala inzerce a nabídková služba, zejména prodeje nemovitostí, a také musela být pravidelně uveřejňována úřední oznámení a tomu byly věnovány zvláštní časopisy. V Praze tak začal takový časopis vycházet r. 1753 pod názvem Im Königreich Böhmeim (později Prager Intelligenzblatt)...“⁹¹

Je třeba vést v patnosti, že noviny v 18. století povětšinou přejímaly politické zprávy z novin vídeňských. Také informace z bojiště se v novinách objevovaly přibližně s čtrnáctidenním zpožděním. Navíc noviny nevycházely denně, nejednalo se tedy o každodenní přísun informací, jaký známe z dnešního tisku.

---

⁸⁷ Srov.: PETRÁŇ 1990, 248.

⁸⁸ PETRÁŇ 1990, 248.

⁸⁹ Srov.: PETRÁŇ 1990, 248.

⁹⁰ Srov.: BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPOVÁ 2011, 72.

⁹¹ PETRÁŇ 1990, 248.

5.2. Český psané Schönfeldské noviny

Z předchozího textu je nám známo, že Schönfeld začal své noviny tisknout v roce 1786. Doživotní privilegium na vydávání českých a německých novin spojených s *Intelligenzblatten* (úředním a inzertním listem) získal Schönfeld 31. března 1794.⁹² Prvním redaktorem Schönfeldových novin se stal Václav Matěj Kramerius. Vladimír Klimeš ve své publikaci *Počátky českého a slovenského novinářství* uvádí, že Krameria doporučil Schönfeldovi Josef Dobrovský.⁹³ Tato informace se však v mnou prostudované literatuře více neopakuje a Vladimír Klimeš ji ve své publikaci nepodkládá žádnými prameny či literaturou.

Kramerius jako redaktor novin zdůrazňoval význam josefínských reforem. Sám se prostřednictvím novin pokoušel o osvětu v oblasti řemesel a zemědělství. V novinách zavedl rubriky *Naučení domácímu hospodářství* a *Vzdělávání řemesel a fabrik*. Rovněž v osvícenském duchu vyzdvihoval nové vědecké poznatky. V novinách se Kramerius hojně věnoval kultuře. Přinášel informace o pražském divadle Bouda a o kulturním dění v dalších městech. Na poslední straně novin uváděl přehled knih vydávaných v českém jazyce. K tomuto přehledu připojoval hodnocení jednotlivých titulů. Noviny pod vedením Krameria vycházely dvakrát týdně a byly úspěšné – dosáhly počtu 900 odběratelů.⁹⁴

V novinách Kramerius uveřejňoval nové knihy bez rozdílu, zda byly tištěny v Schönfeldově tiskárně nebo ne. Tak se například ve vydání z 13. ledna 1787 dozvídáme o vydání spisu od Františka Jana Tomsy, který vyšel v tiskárně c. k. normální školy.⁹⁵ O dalším pokračování vydávání Schönfeldských novin v roce 1787 nás informuje *Zpráva o „Českých Pražských novinách“* z prosince 1786, která je dostupná v knihovně Národního muzea a je pod ní podepsán Jan Ferdinand ze Schönfeldu. V této zprávě uvádí, že si noviny našly mnoho příznivců nejen z prostého lidu, ale i z řad myslitelů a knížecího stavu. Dále je zde uvedeno, že na žádosti přátel,

---

⁹² Srov.: VOLF 1926, 199–201.

⁹³ Srov.: KLIMEŠ 1955, 71.

⁹⁴ Srov.: BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 72.

⁹⁵ Srov.: Schönfeldské císařské královské pražské noviny, vydání 13. ledna 1787, 16. Digitalizovaný dokument:

http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ext_ontheflypdf_PGeneratePdf.do?id=186887&app=11&start=1&end=8. Vyhledáno 19. 4. 2015.

kteří jsou upřímní vlastenci a milovníci literatury a za účelem dalšího šíření novin se bude pokračovat v jejich vydávání i v roce 1787.⁹⁶ Ve zprávě Schönfeld uvádí, že v novinách bude nadále udržovat následující pořadí zpráv:

„1) Budou v nich všecka císařská král. nařízení a patenty, na čemž jednomu každému našeho českého národu záležitosti musí, 2) Všechny příběhy, domácí i cizí, přičemž my vždy přede všemi jinými nejvíce domácích šetřiti chceme. Abychom pak z té části i Slovákům posloužili, z uherských příběhů obšírnější zprávu dávat budeme, 3) Vzdělávání řemesel a fabrik, potud z řemeslníků tyto naše noviny více milovníků naleznou, i v této části častější a prospěšné naučení dávat chceme, 4) Naučení v domácím hospodářství, v kterémžto článku vždy velmi prospěšné věci se ponavrhují, 5) Zpráva od císařského královského politického úřadu vypsanych provinilých osob, 6) Zpráva o nových českých knihách, kterýž my nejen pouhý nápis, nýbrž i nejpodstatnějších v nich obsažených věcí kratičký výtah položíme, tak aby milovníci českých knih hned z té věci poznati mohli jak ta aneb ona kniha může býti užitečná, 7) Pokud by kdo do služby hledán, aneb by sám do služby přijetí žádal, jakož také kdyby kdo citací, prodeje, licitací, pronájmu jakýchkoliv věcí a cokoliv jiného do těchto novin vložit chtěl, tomu je vždy v známém již českém Schönfeldském knihkupectví za mírný plat a ochotně poslouží.“⁹⁷

Díky této zprávě máme kromě řazení článků a rubrik v novinách záznam i o cenách předplatného. Roční předplatné stálo čtyři zlaté, půlroční dva zlaté, pokud chtěl předplatitel využít služeb poštovního úřadu. Pokud si noviny předplatitel vyzvednul v Praze sám, činilo roční předplatné tři zlaté a půlroční jeden zlatý a třicet krejcarů.⁹⁸ Pro představu, například mzda tesaře byla v roce 1781 osmnáct krejcarů denně, zedníka dvacet krejcarů denně. Za osm krejcarů si mohl občan zakoupit slepici, husa stála krejcarů osmnáct.⁹⁹

---

⁹⁶ Srov.: SCHÖNFELD 1786, nepag.

⁹⁷ SCHÖNFELD 1786, nepag.

⁹⁸ Srov.: SCHÖNFELD 1786, nepag.

⁹⁹ Srov.: VONDRA 2010, 156.

V roce 1789 došlo mezi Krameriem a Schönfeldem k rozepři. Výsledkem této situace bylo Krameriovo rozhodnutí začít vydávat vlastní noviny. Kramerius v červnu roku 1789 obdržel od zemského gubernia povolení k vydávání svých novin.¹⁰⁰

Rozkol mezi Schönfeldem a Krameriem údajně nastal kvůli špatným platovým podmínkám.¹⁰¹ Na Krameriovo místo redaktora nastoupil Václav Thám. „Také on se snažil psát noviny dobrou češtinou a informovat čtenáře o národní kultuře. Práci si ale začal ulehčovat a přebíral celé zprávy a články z Krameriových novin.“¹⁰² S tímto tvrzením se shoduje i starší práce (1955) od Vladimíra Klimeše:

„...Thám se nerozpakoval ani opisovat celé zprávy a články z novin Krameriových, což ovšem vyvolávalo značnou nevoli nejen Krameria, ale i Schönfelda samého a především čtenářů. Věc posléze vyvrcholila tím, že Thám opsal, resp. dal přetisknout takřka celé číslo Krameriových novin.“¹⁰³

K nedobrému vztahu bývalého zaměstnance a zaměstnavatele může být průkaznou i zpráva v Schönfeldských novinách z 21. dubna 1790, která uvádí: „Propustil jsem svého předešlého českého novináře, kterému jsem mnohá veliká dobrodiní proukázal, jenž se mi však za to nevděčně odměnil a noviny bez vší pilnosti psával.“¹⁰⁴

Literatura se v názorech na Thámovu činnost v Schönfeldských novinách i na důvody jeho odchodu či propuštění rozchází. Jan Vondráček ve svých Dějinách českého divadla uvádí: „...ale výtky, že noviny psával beze vší pilnosti, není jistě spravedlivá.“¹⁰⁵ Naproti tomu Miroslav Kačer ve své knize o Václavu Thámovi hovoří o dopise, který krátce po Thámově nástupu do redakce odeslal F. M. Pelcl Josefu Dobrovskému o tom, že v Schönfeldových novinách působí „dva Thámové a mnohdy též někdo z typografie, kdo má právě čas“¹⁰⁶ Tatáž publikace jako možné důvody

---

¹⁰⁰ Srov.: BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 73.

¹⁰¹ NOVOTNÝ 2000, 308.

¹⁰² BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 75.

¹⁰³ KLIMEŠ 1955, 91.

¹⁰⁴ Schönfeldské c .k. pražské noviny č. 17., 21. 4.1790, 129. Digitalizovaný dokument: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ext_ontheflypdf_PGeneratePdf.do?id=1129110&app=11&start=1&end=8. Vyhledáno 19. 4. 2015.

¹⁰⁵ VONDRÁČEK 1956, 190.

¹⁰⁶ KAČER 1963, 66.

Tháмова propuštění uvádí to, že se po smrti Josefa II. v několika vydání novin Thám, jak prozaicky, tak básnicky, široce věnoval památce zesnulého panovníka.¹⁰⁷

„A právě tento vyhraněně politický profil, který Thám vtiskoval Pražským novinám ve chvíli, kdy se vše vracelo do reakčních kolejí, zřejmě vylekal opatrného nakladatele, a stal se tak nejspíše hlavní příčinou Tháмова propuštění.“¹⁰⁸

Důvody Tháмова propuštění mohly být tedy politické. Navíc nelze opomenout, že Václav Thám měl potíže s alkoholem, což mohlo vést ke konfliktům se zaměstnavatelem.¹⁰⁹ Jan Vondráček i Miroslav Kačer se ovšem shodují ve svých publikacích v tom, že Václav Thám psal noviny na vyšší jazykové úrovni než jeho nástupce Josef Jakub Tandler.¹¹⁰ Jan Vondráček tímto argumentuje i proti výtce k Thámově osobě a jeho vedení novin. Pro tuto práci je rovněž důležitý fakt, že díky Thámově působení v Schönfeldských novinách je nám znám repertoár divadla v Růžodole v sezóně 1789.¹¹¹

„Tandler nezastavil pokles úrovně novin, ani odchod předplatitelů ke Krameriovi, a tak Schönfeld vydávání novin v roce 1792 zastavil.“¹¹² Jedním z pokusů o udržení novin na trhu bylo vytvoření novinové přílohy Nové venkovské hospodářské noviny (1792). Nicméně se jednalo spíše o překlad přílohy Schönfeldových německých novin než o redaktorskou invenci. Schönfeld pro pokles čtenářů nakonec vydával pouze přílohu Nové venkovské hospodářské noviny jako samostatný list, nicméně odliv čtenářů a předplatitelů tento krok nezastavil.¹¹³

Noviny začal opět vydávat v roce 1796 a v roce 1800 změnil jejich název na Císařsko královské privilegované Pražské poštovské noviny. Název Schönfeldových novin se později změnil ještě několikrát.¹¹⁴

---

¹⁰⁷ Srov.: KAČER 1963, 66.

¹⁰⁸ KAČER 1963, 66.

¹⁰⁹ Srov.: KLIMEŠ 1955, 91.

¹¹⁰ Josef Jakub Tandler (1765–1826), působil v divadle Bouda, byl autorem a překladatelem divadelních her. Více v: Vladimír KLIMEŠ – Počátky českého a slovenského novinářství. Praha 1955. 91–92.

¹¹¹ Viz kapitola Divadlo v Růžodole.

¹¹² BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 75.

¹¹³ KLIMEŠ 1955, 92.

¹¹⁴ Srov.: BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 75.

List redigoval Vojtěch Klinger ve spolupráci s faktorem Schönfeldské tiskárny Matějem Holauerem, dále Antonín Procházka, faktor Jan Vašíček, faktor v tiskárně Josefy Vetterlové, tzv. arcibiskupské tiskárny Tomáš Kubelka a následně evangelický kněz Daniel Korbely a Jan Hýbl, který byl redaktorem několika českých časopisů.¹¹⁵

Rok 1797 provází Schönfeldova žaloba Matěje Krameria. Schönfeld se ve své žalobě dovolával práva z roku 1794, podle kterého měl mít na vydávání novin privilegium. Bylo mu však odpovězeno, že Kramerius získal povolení na vydávání novin v roce 1789, tedy před udělením privilegia Schönfeldovi, a jeho privilegium nemá na Krameriovo povolení žádný vliv.¹¹⁶ Redaktoři se dál v Schönfeldských novinách střídali a kvalita novin byla stále nízká.¹¹⁷ „Spolehlivou zprávu o počtu odběratelů máme z roku 1808, kdy se Kramériových c. k. vlasteneckých novin prodávalo 650 výtisků, českých Schönfeldových 200 a německých 1400.“¹¹⁸

V roce 1817 se stal redaktorem Schönfeldových novin prozaik, básník a novinář Josef Linda. Rovněž název novin se změnil. Oficiální název zněl: Jeho Císařskou Královskou Milostí obdařené České pražské noviny, zkráceně C. K. privilegované noviny.¹¹⁹

Na poslední straně těchto novin byl tzv. „Všeobecný oznamovatel“, který přetiskoval oznámení a návěští. V roce 1818 se zde objevovaly přetisky starších cestopisů (např. Augeria Busbequa Jízdy dvě do země thrácké neb Konstantinopole) nebo polemiky.¹²⁰

„Jako příloha k těmto novinám vycházela od 1. ledna r. 1819 do 30. června t. r. literární příloha mající název „Shromažditel nad Vltavou“.¹²¹ Linda v roce 1819 od Schönfelda odešel (v Dějinách českých médií se uvádí, že důvodem odchodu byly jeho neshody se Schönfeldem¹²², jako další možnou příčinu uvádí Josef Volf nízký redaktorův plat¹²³). Společně s Lindovým odchodem noviny zanikly (v novinách byl

---

¹¹⁵ Srov.: KLIMEŠ 1955, 92.

¹¹⁶ Srov.: VOLF 1926, 200.

¹¹⁷ Srov.: BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 75.

¹¹⁸ PETRÁŇ 1990, 250.

¹¹⁹ Srov.: BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 75.

¹²⁰ Srov.: VOLF 1930, 149–150.

¹²¹ VOLF 1930, 150.

¹²² Srov.: BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 75.

¹²³ Srov.: VOLF 1930, 151.

konec vydávání ohlášen 15. června roku 1819 a 1. července vycházet přestaly¹²⁴). Společně s oznámením o konci vydávání novin se však v novinách objevuje zpráva, že příloha Shromažditel nad Vltavou bude dále vycházet samostatně.¹²⁵ Ve stejné zprávě je oznámeno nová podoba tohoto listu a popis jeho devíti rubrik: „1. Budou přinášeti zprávy týkající se pilnosti, škol a literatury v milé vlasti, 2. Oznámení nejnovějších vynálezů a odměn za ně v dědičných zemích, spolu s oznamovatelem, 3. Vynálezy cizích zemí, kterých se dá v naší vlasti s užitkem a prospěchem použít, 4. Hospodářská oznámení, pokud slouží naší vlasti ke cti, nebo pokud mohou být u nás jako vzorná následována, 5. Krátké životopisy jak zemřelých, tak živých osob, které se nějakým způsobem o českou vlast zasloužily, 6. Články o mravích, 7. Dějepisné práce a pamětihodné věci z Čech, 8. Menší, dosud netištěné básně, 9. Povídky a ostrovtipné propovídky pro vyražení mysli.“¹²⁶

Autorem tohoto oznámení je pravděpodobně ještě redaktor Josef Linda. Nicméně Shromažditel nad Vltavou, zřejmě kvůli jeho odchodu, v této nové podobě již nevyšel.¹²⁷ Následně se Linda do redakce Schönfeldských novin na krátký čas vrátil a vydával politicko-literární týdeník Vlastenecký zvěstovatel. Po Schönfeldově smrti se privilegium na vydávání novin dostalo do dražby a získali jej synové tiskaře Bohumila Haase.¹²⁸

Schönfeldův syn a dědic, Jakub ze Schönfeldu se dostal do sporu s Ludvíkem Haasem. Haase si 6. července 1825 stěžoval, že Jakub ze Schönfeldu vydává noviny jménem Dopisovatel pro Čechy a Moravy¹²⁹ a tím porušuje jeho privilegium na vydávání novin. Jakub ze Schönfeldu se však obhájil již uzavřeným soudním sporem svého otce, který si v podstatě stěžoval na totéž (na Krameriovo vydávání novin, když měl Ferdinand ze Schönfeldu na noviny privilegium).¹³⁰

---

¹²⁴ VOLF 1930, 150.

¹²⁵ Srov.: VOLF 1930, 152.

¹²⁶ VOLF 1930, 152.

¹²⁷ VOLF 1930, 153.

¹²⁸ BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011, 75–76.

¹²⁹ V redakci dopisovatele působil pro ročník 1824 Václav Rodomil Kramerius (syn V. M. Krameria) a pro ročník 1925 byl redaktorem František Bohumil Tomsa. Srov.: <http://www.lib.cas.cz/aleph-google/KNA01/00123/27/001232719.html>. Vyhledáno 23. 2. 2015.

¹³⁰ Srov.: VOLF 1926, 200.

„Gubernium zamítlo již dříve na základě zprávy městského hejtmanství stížnost Haasovu a tak vycházel Dopisovatel pro Čechy a Moravany až do konce roku 1825, kdy následkem malého odbytu také zanikl.“¹³¹

Jan Ferdinand ze Schönfeldu začal vydávat noviny již jako majitel tiskárny, tedy měl vybavení pro tisk novin. Jako redaktoři působili i faktoři jeho tiskárny, například Václav Matěj Kramerius u Schönfelda pracoval nejdříve jako tiskárenský faktor, stejně tak jako Matěj Holauer. Noviny byly, zejména za působení Krameria, výdělečné. Ze Schönfeldovy strany se tedy jedná o poměrně logický podnikatelský postup.

---

¹³¹ VOLF 1926, 201.

6. Schönfeld a jeho muzeum

6.1. Sběratelství v českých zemích v poslední třetině 18. století

Mimo své výdělečné podnikatelské aktivity Jan Ferdinand ze Schönfeldu nakupoval starožitnosti a jiné hodnotné předměty, které následně sestavil ve vlastní muzeum. Zde se nabízí otázka, zda shromáždil umělecké předměty kvůli své náklonnosti ke starožitnostem nebo k obchodním účelům. Ostatně je možné, že se chtěl touto činností vyrovnat starším šlechtickým rodům, jako byli např. Nosticové, a tím potvrdit svůj společenský status.

České sběratelství prošlo velkým rozvojem v době barokní. Na sklonku 18. století se sběratelství věnuje nejen šlechta, ale i vzdělané a bohaté měšťanstvo.¹³² Přehled o sběratelích 18. století nám přináší Jan Quirin Jahn ve své publikaci Rukopisná umělecko-historická topografie Malé Strany a Hradčan nebo Elsenwangerův kalendář na rok 1782, který sestavil profesor obecných a literárních dějin na pražské univerzitě František Lothar Ehemant.¹³³ „Od roku 1789 se přehled vybraných pražských uměleckých a vědeckých kabinetů již pravidelně objevuje v každoročně vydávaných schematismech Království českého“¹³⁴. Dalším dílem, které reflektovalo pražské sběratelství 18. století, je čtyřdílná práce Jaroslava Schallera Beschreibung der Königlichen Haupt und Residenzstadt Prag (1794–1797). Schaller však Schönfeldovu sbírku nezmiňuje.¹³⁵

Sběratele jako takové lze v zásadě rozlišit do několika skupin. Jednou skupinou sběratelů byla šlechta. Mezi významné sběratele patří například rod Černínů, jejichž sbírce položil základy Jan Humprecht Černín v 17. století. Černínskou sbírku podstatně rozšířil František Josef Černín. Po jeho smrti došlo k zhoršení finanční situace rodu Černínů a sbírka byla částečně rozprodána.¹³⁶ Po roce 1777 došlo za zatím neobjasněných okolností k prodeji téměř celé Černínské obrazárny.¹³⁷ Mezi další významné sběratele z řad šlechty lze zařadit i rod Nosticů. Další skupinou sběratelů jsou

---

¹³² Srov.: SLAVÍČEK 2007, 135.

¹³³ Srov.: SLAVÍČEK 2007, 136.

¹³⁴ SLAVÍČEK 2007, 136.

¹³⁵ Srov.: KNEIDL 1989, 35.

¹³⁶ Srov.: SLAVÍČEK 1983, 62.

¹³⁷ Srov.: SLAVÍČEK 1983, 62.

samotní umělci. Nespokojili se jen se studiem obrazů ve šlechtických sbírkách.¹³⁸ „Také sami začali sbírat dostupná umělecká díla, obrazy a především kresby a grafické listy, zejména grafické reprodukce a přepisy slavných a významných obrazů.“¹³⁹ „Jednou z prvních sbírek tohoto druhu byla v Čechách patrně sbírka malíře Karla Škréty.“¹⁴⁰ Je nutno zmínit i skupinu sběratelů-obchodníků. „Za průkopníka regulérního, nikoliv jen příležitostně provozovaného obchodu s uměním můžeme označit malíře, odhadce a přísěžného znalce obrazů Leopolda Kottulu, který v roce 1793 obdržel měšťanské právo k výkonu této komerční činnosti.“¹⁴¹ Sbírky ovšem nemusely obsahovat pouze výtvarné umění. Často zahrnovaly kromě krásného umění i přírodní vědy.¹⁴² Umění se nakupovalo povětšinou v aukcích. Do aukce se mohla dostat jak pozůstalost, nebo i majetky ze zrušených klášterů. Jako aukce také probíhal rozprodej zbytku rudolfinské kunstkomory v roce 1782.

„V souladu s císařským nařízením z července roku 1786 nesmělo k veřejné dražbě dojít bez souhlasu vrchnosti, příslušného úřadu politické správy nebo soudu. O konání, termínu a obsahu aukce, stejně jako o podmínkách jejího průběhu, musela být veřejnost uvědomena v dostatečném předstihu trojím oznámením v novinách, případně samostatnou vyhláškou. Základní údaje o dražených souborech obrazů, grafických listů a knih, včetně odhadních cen, koupěchtivým zájemcům poskytoval povinný dražební seznam, v němž musely být jednotlivé položky průběžně očíslovány. Většinou tomuto účelu sloužily tištěné aukční katalogy.“¹⁴³

„Licitace se konaly za přítomnosti pověřeného úředního komisaře, který dohlížel na její regulérnost a vedl protokol o jejím průběhu, přímo v bytě pozůstalého nebo majitele dražených předmětů.“¹⁴⁴

---

¹³⁸ Srov.: SLAVÍČEK 1983, 67.

¹³⁹ SLAVÍČEK 1983, 67.

¹⁴⁰ SLAVÍČEK 1983, 67.

¹⁴¹ SLAVÍČEK 2007, 139.

¹⁴² Srov.: SLAVÍČEK 2007, 141.

¹⁴³ SLAVÍČEK 2007, 140.

¹⁴⁴ SLAVÍČEK 2007, 140.

6.2. Schönfeldovo muzeum

Podle Antonína Rybičky Schönfeld získal část své umělecké sbírky po archeologovi Josefu Karlovi z Bienberku a část na josefinské aukci zbytků rudolfinské kunstkomory.¹⁴⁵ Josef Karel Biener z Bieneberka (1731–1798) bývá považován za zakladatele české archeologie. Literatura uvádí, že sám Biener z Bienenberka se účastnil dražby rudolfinských sbírek.¹⁴⁶ Byl tedy v podstatě na této aukci Schönfeldovým konkurentem. Dále literatura uvádí, že po jeho smrti v roce 1798 byla jeho sbírka rozprodána.¹⁴⁷ Je tedy možné, že pozůstalost po Bieneberkovi Schönfeld odkoupil. Ve spisu, jehož autorem byl sám Schönfeld, je psáno, že v roce 1799 měl to štěstí shromáždit téměř všechny předměty z bývalé rudolfinské kunstkomory.¹⁴⁸ Vzhledem k tomu, že Bieneberk zemřel v roce 1798, lze tuto hypotézu připustit. Pravoslav Kneidl dále uvádí, že část heraldické sbírky zdědil po otci, a dále nakupoval z kolekcí po Zlobickém, Renzovi¹⁴⁹ a jiných.¹⁵⁰ Dále zdroje uvádí, že se Schönfeld účastnil aukcí, kde se rozprodával majetek klášterů, k jejichž hromadnému rušení došlo za vlády Josefa II.¹⁵¹ Josef Svátek v díle *Obrazy z kulturních dějin českých* píše, že Schönfeld byl členem komise, jejímž úkolem bylo zhodnotit, které předměty z rudolfinských sbírek se převezou do Vídně, a které se rozprodají na aukci v Praze. Zbytek zmíněné komise dle Svátka Schönfeld ujistil, že sbírky jsou naprosto bezcenné, a sám se postaral o jejich popsání a vynášení ze sklepů, kde byly uskladněny. Vídeňské komisi Schönfeld odevzdal seznam předmětů, který byl údajně pouhým opisem inventáře z roku 1763.¹⁵² Předměty inventáře, který Schönfeld odeslal do Vídně, byly zřejmě úmyslně podhodnoceny, neboť v něm nacházíme následující:

---

¹⁴⁵ Srov.: RYBIČKA 1887, 72.

¹⁴⁶ Srov.: SKLENÁŘ 2005, 76.

¹⁴⁷ Srov.: SKLENÁŘ 2005, 76.

¹⁴⁸ Srov.: SCHÖNFELD 1817, 13.

¹⁴⁹ Pravděpodobně se jedná o heraldickou sbírku, jejíž část je rovněž v Národním archivu. Srov.: <http://badatelna.eu/fond/2181/>. Vyhledáno dne 17. 3. 2015.

¹⁵⁰ Srov.: KNEIDL 1989, 35.

¹⁵¹ Srov.: SLAVÍČEK 1983, 77.

¹⁵² Srov.: SVÁTEK 1891, 59.

„...Dürerův obraz „Hlava starého muže“ jest oceněn na 7 kr., podobizna arcivévody Alberta Rakouského tolikéž na 7 kr., obraz sv. Jiří na dřevě od neznámého umělce 10 kr., obraz staršího Brueghela 7 kr. ....“¹⁵³

Josef Svátek dále uvádí, že některé menší předměty Schönfeld ani neuznal za vhodné do inventáře uvést a při následné dražbě je nazýval „usazeninou“.¹⁵⁴

„Dne 4. května 1782 byla v Schönfeldských německých „C. k. Poštovských Novinách“ dražba tato vyhláškou komise prohlášena a zároveň vyskytl se na rozích ulic pražských veliký plakát, z tiskárny Schönfeldovy vyšlý a ovšem jenom německy znějící, v němž komise veškeré vetešníky a židovské obchodníky Pražské zvala k licitaci pozůstalých uměleckých předmětů a starožitností na Hradčanech, den dražby byl ustanoven na 12. května ...“¹⁵⁵

Umělecké předměty měl Schönfeld shromažďovat ve svém domě v pražské Karlově ulici (čp. 184/12), kde zároveň bydlel.¹⁵⁶ Dle Lubomíra Slavíčka byla Schönfeldova sbírka uspořádána dle technologického zřetelu a to následovně:

„1) Tzv. bibliografické oddělení, sestávající z rukopisů, inkunábulí a množství vzácných grafických alb a patrně též z genealogické a heraldické sbírky, které - jako jediné Schönfeldovy sbírky – výslovně připomínají již pražské Schematismy, 2) soubor uměleckých předmětů, 3) „rozmanité rozličné, zčásti technologicky, zčásti historicky důležité památky“. Ve druhém díle se nacházel početný soubor kreseb autorů všech škol od 16. století po současnost, dále olejové obrazy a malby na skle, kamení, mušlí a jiných materiálech či portrétní galerie významných osobností.“¹⁵⁷

Součástí dalšího oddělení byl údajně i soupis původní rudolfínské kunstkomory.¹⁵⁸ Schönfeld ještě za svého působení v Praze vystavil část své sbírky k příležitosti průmyslové výstavy v Klementinu v roce 1791.¹⁵⁹ Podrobné informace o podobě Schönfeldovy sbírky se dozvídáme také ze spisu Joseph Scheigera: Das von Ritter von Schönfeld gegründete Technologische Museum in Wien z roku 1824, který je dobovým

---

¹⁵³ SVÁTEK 1891, 60.

¹⁵⁴ Srov.: SVÁTEK 1891, 61.

¹⁵⁵ SVÁTEK 1891, 61.

¹⁵⁶ Srov.: KNEIDL 1989, 35.

¹⁵⁷ SLAVÍČEK 2007, 147.

¹⁵⁸ Srov.: SLAVÍČEK 2007, 147.

¹⁵⁹ Srov.: STEHLÍKOVÁ 2010, 525.

katalogem sbírky. Scheiger se shoduje s tvrzením Luboše Slavíčka, že součástí Schönfeldovy sbírky je i soupis rudolfinské kunstkomory.¹⁶⁰

V roce 1799 Schönfeld přestěhoval svou sbírku do Vídně.¹⁶¹ Dle katalogu Josepha Scheigera čítala jeho sbírka 50 000 kusů uměleckých předmětů, z toho 18 000 rytin, 3000 dřevorytů, 1700 výkresů, 4 500 mincí, 300 obrazů, 1 600 starých knih a rukopisů, heraldický archiv.¹⁶² V katalogu jsou předměty rozděleny do 229 oddílů. Údajně byl jeho hlavní výstavní sál ve Vídni dlouhý osmnáct metrů a široký sedm metrů a na pravé straně měl osm oken.¹⁶³

„V jedné místnosti jsou hlavní vystavované objekty ze sbírky částečně volně, částečně v prosklených vitrínách a zásuvkách pod ochrannými skly. Skříňky a ostatní prvky jsou v gotickém stylu, všechny prázdné místnosti jsou zahrnuty zbraněmi, vlajkami a podobnými ozdobami.“¹⁶⁴

Součástí sbírky byly i přírodniny (např. předměty z pryskyřice a vlny).¹⁶⁵ Schönfeld ve svém spise *Skizze des Catalogue raisonné über das Technologische Museum in Wien* uvádí, že v průběhu francouzské invaze ve Vídni v roce 1805, Dominique Vivant Denon¹⁶⁶ jeho muzeum navštívil a následně prohlásil, že taková instituce by se měla nacházet v každém státě.¹⁶⁷ Ve Vídni jeho muzeum navštívili účastníci vídeňského kongresu a Schönfeld následně obdržel od dánského krále řád Danebrogský.¹⁶⁸ Jan Ferdinand ze Schönfeldu zemřel v roce 1821. Po jeho smrti sbírku odkoupil baron Ditrich.¹⁶⁹

Zajímavou informaci přináší příspěvek Dany Stehlíkové v knize *Plaster Cast* z roku 2010, kde uvádí, že baron Ditrich sbírku dvakrát nabídl k odkoupení Muzeu království

---

¹⁶⁰ Srov.: SCHEIGER 1824, 11.

¹⁶¹ RYBIČKA 1887, 72.

¹⁶² Srov.: KNEIDL 1989, 35.

¹⁶³ SCHEIGER 1824, 11

¹⁶⁴ SCHEIGER 1824, 11.

¹⁶⁵ Srov.: STEHLÍKOVÁ 2010, 525.

¹⁶⁶ Dominique Vivant Denon (1747–1825) byl jedním ze znalců umění, kteří doprovázeli Napoleona na jeho tažení.

¹⁶⁷ Srov.: SCHÖNFELD 1817, 4.

¹⁶⁸ Srov.: RYBIČKA 1887, 72. Řád Danebrogský byl založen v roce 1671 a rozšířen roku 1808. Bývá udělován za výjimečné skutky a služby Dánsku. Více v: John CLARKE- Gallantry Medals and Decorations of the World, 2001, 48.

¹⁶⁹ Srov.: RYBIČKA 1859, 237.

Českého v Praze, a to konkrétně v letech 1830 a 1833. K odkoupení sbírky nedošlo vzhledem k nedostatečným finančním prostředkům Muzea království Českého.¹⁷⁰ Provedla jsem porovnání několika předmětů, které uvádí Rybička ve svém článku, společně se spisem Josepha Scheigera z roku 1824. Oba autoři tvrdí, že součástí Schönfeldovy sbírky je meč, kterým bylo v roce 1621 popraveno 24 českých pánů, kříž, který údajně visel v ložnici Albrechta z Valdštejna, když byl zavražděn, a také jeho podobizna a podobizna Jana Žižky. Vystává však otázka, nakolik jsou tyto předměty (zejména popravčí meč a kříž) autentické. Jak ve svém článku uvádí Antonín Rybička, předměty byly často bez patřičných autentik.¹⁷¹ Scheiger dále mezi obrazy uvádí díla od Bartholomea Sprangera nebo Cranacha a jeho školy. Mezi další diskutabilní položky patří pečeti Václava I., Václava III., nebo střevice Přemysla Oráče¹⁷², které měly být součástí sbírky bot, aj.¹⁷³ Zdroje také uvádí, že Schönfeld zacházel nevhodně s kancionály a starými tisky – údajně z nich vyřezával miniatury, obrazy a autografy.¹⁷⁴

Další názory na osudy sbírky se rozcházejí. Josef Svátek uvádí, že Ditrichovi dědicové¹⁷⁵ sbírku prodali roku 1851 bratřím Löwensteinům z Frankfurtu nad Mohanem za 28 000 zlatých, a ti ji následně odvezli do ciziny. Časopis Lumír naproti tomu v roce 1861 uvedl, že byla sbírka v témž roce ve Vídni prodána na aukci a odvezena do Anglie.¹⁷⁶ Eduard Leisching v časopise Kunst und Kunsthandwerk v roce 1921 odkazuje na aukční katalog Christie, Manson and Woods v Londýně 1860, na níž byla část někdejšího Schönfeldova muzea rozprodána.¹⁷⁷ Toto tvrzení lze podložit konkrétním předmětem. Jedná se o Egertonovu ilustrovanou knihu Genesis z třetí čtvrtiny 14. století. Titul je dostupný online na stránkách britské národní knihovny, kde se uvádí jako původní vlastník Schönfeldovo technologické muzeum a i následný prodej v roce 1860 bratry Löwensteinovými.¹⁷⁸ Skutečné důvody, proč Schönfeld své muzeum

---

¹⁷⁰ Srov.: STEHLÍKOVÁ 2010, 525.

¹⁷¹ Srov.: RYBIČKA 1887, 72.

¹⁷² Nicméně tyto střevice měl údajně ve své sbírce kuriozit i Rudolf II.

¹⁷³ Srov.: SCHEIGER 1824, 58.

¹⁷⁴ Srov.: RYBIČKA 1887, 72.

¹⁷⁵ Mělo se jednat o hraběte Sulowského. Srov.: STEHLÍKOVÁ 2010, 525.

¹⁷⁶ Srov.: LUMÍR 1861, 190. neznámý autor.

¹⁷⁷ Srov.: SLAVÍČEK 2007, 295.

¹⁷⁸ Srov.: http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Egerton_MS_1894. Vyhledáno dne 5. 3. 2015.

založil, mohou být předmětem dohadů. Nicméně Schönfeld se ve svém díle *Skizze des Catalogue raisonné über das Technologische Museum in Wien* prezentuje jako milovník řemesel a umění, jejich vzniku a vývoje.¹⁷⁹ Dále uvádí, že byl ochoten zaplatit téměř cokoliv, aby v aukci roku 1782 zakoupil co nejvíce předmětů z rudolfinských sbírek, a že jeho primárním zájmem bylo udržet tuto kolekci pohromadě.¹⁸⁰ Pokud měl Schönfeld ve svých sbírkách skutečně většinu zbytku rudolfinské kunstkomory, muselo se jednat o poměrně vzácná umělecká díla. Vzhledem k výše popsanému ocenění (řád Danebrogský) i vzhledem k Denonovu prohlášení je zřejmé, že Schönfeldova sbírka byla na svou dobu unikátní.

---

¹⁷⁹ SCHÖNFELD 1817, 10-11.

¹⁸⁰ SCHÖNFELD 1817, 11-12.

7. Hospodářská škola v Trnové

7. 1. Trend zemědělského školství

Přestože mnohé zdroje uvádí, že Schönfeldova selská škola v Trnové je první školou takového typu v českých zemích, pokusím se zmapovat alespoň částečně vývoj zemědělských škol, které tomuto počínání předcházely. V rámci reformy, které nastolila Marie Terezie po válkách s Pruskem, došlo i ke změnám v přístupu k zemědělství. Zpočátku proces probíhal velmi pomalu, nositeli změn byli spíše jednotlivci, často feudálního původu nebo představitelé církve.¹⁸¹

„...první doložené samostatné učební zařízení, v němž se realizovaly počátky zemědělského školství, vzniklo na panství břevnovského kláštera a bylo určeno pro přípravu úředníků vrchnostenské hospodářské správy kláštera v Břevnově. Teoreticko – hospodářskou školu založil roku 1728 opat kláštera Otmar Daniel Zincke.“¹⁸²

Dalším příspěvkem k reformám zemědělství, ačkoliv se nejedná přímo o zemědělskou školu, bylo založení Společnosti pro orbu a svobodná umění v Praze v roce 1767 (Společnost pro orbu a svobodná umění byla v roce 1788 přejmenována na Vlastenecko-hospodářskou společnost).¹⁸³

„... Roku 1776 byla na tehdejší Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze založena stolice polního hospodářství, na níž byl prvním profesorem tzv. politických a hospodářských věd Ignác Jan Bušek, odborník, zabývající se úkoly hospodářské politiky státu.“¹⁸⁴

Vzhledem k tomu, že na venkovský lid měli velký vliv místní faráři, bylo doporučováno studentům teologie, aby navštěvovali přednášky na stolici polního hospodářství.¹⁸⁵ Následně byly zřizovány podobné stolice při bohosloveckých seminářích v Litoměřicích, Českých Budějovicích a Hradci Králové. Dalším způsobem, jak se šířilo poučení o nových metodách v zemědělství, byl tehdejší tisk – Schönfeldské a Krameriovy vlastenecké noviny, lidové kalendáře, ale i publikace, které vydávala

---

¹⁸¹ Srov.: ČERNOHORSKÝ 1980, 13.

¹⁸² ČERNOHORSKÝ 1980, 13.

¹⁸³ Srov.: ČERNOHORSKÝ 1980, 13.

¹⁸⁴ ČERNOHORSKÝ 1980, 14.

¹⁸⁵ Srov.: ČERNOHORSKÝ 1980, 14.

Vlastenecko-hospodářská společnost. Ačkoliv vznikla v letech 1777 včelařská škola v Kníně, tak lze za školu jako takovou považovat až Schönfeldovu hospodářskou školu v Trnové.¹⁸⁶ Pokud hledáme školu podobného typu, jako byla ta v Trnové, musíme hledat v až tehdejších Uhrách.

„V rámci zemí tehdejšího Rakouského císařství v Uhrách (tj. dnešní Maďarsko) byla ve městě Sarvaši (Szarvas) jihovýchodně od Budapešti zřízena první výchovná zemědělská a průmyslová škola (ústav), považovaná za vůbec první tohoto druhu na tehdejším evropském kontinentě (1779). Iniciátorem a vlastně také zakladatelem byl Samuel Tešedík¹⁸⁷ (1742–1820), pedagog slovenského původu.“¹⁸⁸

Kontakty Jana Ferdinanda ze Schönfeldu se Samuelem Tešedíkem a ani s uherským prostředím mi nejsou známy, tudíž je otázka, zda lze Tešedíkův počín považovat za Schönfeldovu inspiraci. Nabízí se možnost, že se Schönfeld dozvěděl o Tešedíkově osobě a dílu prostřednictvím jeho spisů, nicméně tuto myšlenku nelze ničím podložit.

Literaturu k historii zemědělského školství jsem vybírala na základě konzultací s pracovníky pedagogického muzea v Praze, zejména s panem doktorem Šimkem, jemuž patří mé poděkování.

7.2. Hospodářská škola v Trnové

V roce 1789 koupil Jan Ferdinand ze Schönfeldu zámek v Trnové u Prahy, u kterého založil hospodářskou školu. Je otázkou, co ho vedlo k založení takovéto školy. Schönfeld sám byl autorem knihy *Oekonomisches A–B–C Buch für junge Leute, welche die ganze Landwirtschaft erlernen wollen*¹⁸⁹ (Víděň, 1792), takže by se u něj dal předpokládat zájem o hospodářství. Mohlo se také jednat o gesto, které bylo v souladu s tehdejším osvícenským trendem. Možnou spojnicí mezi Schönfeldovým zájmem o

---

¹⁸⁶ Srov.: ČERNOHORSKÝ 1980, 14.

¹⁸⁷ Samuel Tešedík byl slovenský evangelický kněz, který působil v uherské Sarvaši. Byl zastáncem Komenského učení. Ve vzdělání viděl prostředek vysvobození z bídy. Své názory shrnuje ve svém díle *Der Landmann in Ungarn, was er ist und was sein koente* (Rolník v Uhrách, čím je a čím by mohl být). Srov.: <http://www.slovenskezahranicie.sk/sk/osobnost/218/samuel>. Vyhledáno 10. 2. 2015.

¹⁸⁸ SALAŠ 2010, 70.

¹⁸⁹ Volný překlad: Ekonomická abeceda pro mladé, kteří se chtějí naučit vše o hospodářství.

zemědělství a založením školy mohlo být také jeho zřízení semenářského a zelinářského závodu v 90. letech 18. století.¹⁹⁰

Zprávy o této škole máme díky spisu jejího prvního správce, Antonína Reima (viz spis „Die erste Bauernschule, in Böhmen, welche zur Erlernung des Bauernhandwerks auf dem Schönfeldschen Gute Trnowa im berauner Kreise bey Prag, aus der Ursache angelegt worden ist, damit allda erwachsene Kinder die ganze Landwirthschaft durch sechs Jahre ordentlich erlernen, und diese Jungen Leute alsdann entweder ihrer Eltern Wirthschaft selbst führen, oder als brauchbare Knechte und Schaffer, oder als eigene Wirthe die Arbeit mit Nutzen und Freuden, so wie es sich gebört, verrichten können., Antonín Reim, 1791.¹⁹¹

Spis se nachází v knihovně Národního muzea a jeho částečný překlad je v knize Františka Farského – Příspěvky k dějinám hospodářského vyučování a úryvky z dějin polního hospodářství v království Českém až do roku 1918 (vydáno v Praze 1920). Reimův spis je dle Farského překladu rozdělen na následující části: 1) Popis celého statku Trnové, 2) Popis celého Trnovského sadu, 3) Popis domu a dvora, 4) Seznam oněch lidí a učících mistrů, kteří při této škole selské jsou ustanoveni, 5) Obsah oné knihy selské, 6) Seznam oněch umělých prací v hospodářství, 7) Názvy zvláštních prací, které učenci této selské školy dílem sami konají nebo při nich jen pomáhají, 8) Rozmanité jiné venkovské a selské práce, 9) Seznam dobrých a jedlých hub, 10) Seznam všech v Čechách divoce rostoucích stromů a keřů, 11) Seznam nejobyčejnějších druhů obilovin a zelenin, 12) Seznam hospodářů nejznámějších druhů nerostů a půd, 13) Nutný pořádek, 14) O odměnách, 15) O trestech. Části 9, 10, 11, 12 uvádí názvy německé a jejich český překlad.¹⁹²

---

¹⁹⁰ Srov.: VOIT 2008, 795.

¹⁹¹ Překlad Nathanaela Holauera: První nová hospodářská škola v Království českém, která vyučení hospodářské práce na statku pána z Šenfeldu jménem Trnovan blíž Prahy v Berounském kraji proto založena byla, by v té škole vyrostlé a k práci sedlské schopní dítky to řemeslo neb hospodářství skrze šest let, jak sluší a náleží, se vycvičili neb vyučili, by napotom takové vycvičené lidé buď v hospodářství svých rodičů sami vésti aneb aspoň jakožto pacholek, šafář, neb dokonce hospodář vši práci s užítkem a s chutí, tak, jak se patří, konati v stavu byli. V sprosté sedlské neb každému srozumitelné řeči schválně tištěná. V Praze, v šenfeldské cís. král. dvorské impresi, 1791.

¹⁹² Srov.: FARSKÝ 1920, 5–18.

Na první straně spisu od Antonína Reima nalezneme vyobrazení mládence v předepsaném školním kroji.¹⁹³ Škola byla určena pro děti od 12 let. „Šest let se zde měly „učiti všem potřebnostem, jichž vyžaduje tak zvané řemeslo selské“. Každému řemeslu se přece učíme několik let „a toliko při nejprvnějším řemesle v božím světě“ by to mělo být jinak? To je pohrdání celým stavem!“¹⁹⁴ Škola byla založena pod dohledem krajského komisaře (Florian Scholz – komisař všech škol v Berounském kraji¹⁹⁵), nápomocný byl i místní farář.¹⁹⁶

„Pán ze Schönfeldu nechal pro školu postavit všechny běžné hospodářské budovy. Vyhradil také prostory, kde se měly provádět pro sedláka potřebné práce ze dřeva, kde se měly koše plést, pometla vázat atd. Škole dal k dispozici 60 korců polí (= 17, 26 ha), jež byla „dílem dobrá, dílem špatná, dílem kamenitá, dílem kopcovitá a vůbec vše dobré a špatné tajila; rovněž přikázal škole kus louky, pastviny a lesa, rybník, pěknou stromovku, vinici, chmelnici, kuchyňskou zahradu a školku, vůbec vše, co náleží k řemeslu selskému a tedy k jeho vyučování“.¹⁹⁷

Děti se kromě práce na hospodářských pozemcích učily abecedu, čítanku, katechismus a evangelium jako v běžných školách. V samotné učební místnosti se nacházely na zdech zasklená vyobrazení obilí, kuchyňských rostlin, zeleniny, luštěnin, léčivých rostlin, škůdců a kolem čtyř oken učebny se nacházela vyobrazení ovocné stromy a odrůdy vína. V budově se dále kromě jiného nacházela knihovna, která obsahovala knihy o hospodářství. Funkce knihovníka náležela učiteli.¹⁹⁸

Denní režim žáků lze částečně rekonstruovat podle tzv. „nutného pořádku“, který je součástí školního řádu v Reimově spisu a jehož překlad je v knize Františka Farského. V létě žáci vstávali v 3:30 hodin, v zimě v 5:00 a snídali na poli. Oběd byl v 13:00, pokud se pracovalo poblíž Trnové, pokud ve větší vzdálenosti, tak v 16:00. V létě děti chodily spát v 20:00 a v zimě v 19:00. K povinnostem žáků patřilo mj. pravidelné docházení na nedělní bohoslužby. Strava stála uředníky 7 krejcarů na den. Chudí žáci

---

¹⁹³ Srov.: FARSKÝ 1920, 3.

¹⁹⁴ ROZMAN 2012a, 24.

¹⁹⁵ Srov.: FARSKÝ 1920, 10.

¹⁹⁶ Srov.: ROZMAN 2012a, 24.

¹⁹⁷ ROZMAN 2012a, 24.

¹⁹⁸ Srov.: FARSKÝ 1920, 8.

obdrželi při nástupu do školy košile, kabát, kamizolku, kalhoty, punčochy, stěevíce, klobouk a kazajku do práce.¹⁹⁹

O žácích školy máme zprávy pouze z prvních let jejího fungování, kdy lze předpokládat, že většinu žactva tvořili sirotci. V prvním roce chodilo do školy dvanáct sirotků z Prahy a dva jiní chlapci. Vrchnost uzavřela 13. srpna 1791 smlouvu s ředitelstvím sirotčince, že jim za přijetí sirotků do učení bude vyplacena příslušná finanční částka.²⁰⁰

„Děti přijaté do učení, měly nocovat „v panských chalupách u dobrých, poctivých lidí“. Pořádek učení „předepisovaly“ potřebné práce v hospodářství. Žáci byli přes celý den doprovázeni svými učiteli, totiž: správcem, šafářem, zahradníkem a myslivcem. Ti jim jednotlivé úkony ukazovali, popisovali a zdůrazňovali, co je dobré a co špatné. Samozřejmě podle situace také kovář, zedník, tesař, bednář a kolář měli „učeníkům ukázati, čeho je sedlákovu třeba“. V letním období v neděli a ve svátek se četlo, psalo, počítalo (pod vedením zvláštního učitele) a odbýval se obyčejný katechismus pro normální školy (pod vedením místního faráře). V zimě byla pro toto „teoretické“ vyučování vyhrazena i středa. „Mimo to opakovali se s těmito učením také všechny jiné dobré věci, které se naučili.“²⁰¹ Výuka začala v roce 1791²⁰²

Škole se nevyhnuly ani „skandály“. Dle Farského je v archivu uložen záznam, kde se matka jednoho z žáků dotazuje, zda jsou všichni studenti dobře živeni a zda je o ně náležitě pečováno. Všichni žáci byli následně vyslýcháni bez přítomnosti učitelů. Ve svých výpovědích mimo jiné uvedli, že nocují na zámku a nikoliv v selských chalupách, jak bylo ustanoveno v pravidlech vyučování. Další nepříjemnost, která se v hospodářské škole udála, byla vyvolána samotným Schönfeldem. Stěžoval si v srpnu 1792 u zemského gubernia na místního faráře Václava Hladíka, protože údajně na svém kázání říkal učeníkům selské školy, aby neposlouchali správce školy a nepracovali. Nicméně farář se hájil, že taková slova nepronesl z kazatelny, ale až při křesťanském cvičení. Po mnoha výsleších se vyšetřovatelé usnesli na tom, že úkolem správce je hospodářské

---

¹⁹⁹ Srov.: FARSKÝ 1920, 17–18.

²⁰⁰ Srov.: FARSKÝ 1920, 23.

²⁰¹ ROZMAN 2012a, 24.

²⁰² Srov.: ROZMAN 2012a, 24.

vyučování, ale děti mají mít zároveň minimálně triviální školu, což je záležitost faráře. Oběma stranám bylo nařízeno, aby se dohodly a navzájem si ve své činnosti nepřekážely.²⁰³

Schönfeldovo založení hospodářské školy, přestože bylo lokalizováno v tehdy nepřiliš lidnaté Trnové u Prahy (dle oficiálních internetových stránek obce bylo v Trnové v roce 1788 25 domů, údaj o počtu obyvatel chybí, a v roce 1828 v Trnové žilo 243 obyvatel) neušlo komentářům odborné veřejnosti. Založení školy komentoval i Schönfeldův současník a reformátor hospodářství Albrecht Daniel Thaer.²⁰⁴ „Ve svém spisu z roku 1802 mimo jiné píše: „Mezi všemi prostředky, jimiž hospodářství teoreticky a prakticky dalo by se povznést k vysokému stupni dokonalosti, není žádný, který by byl účinku patrnějšího, než věnování určitého statku nebo panství k pokusům a vyučování. V malých rozměrech takový pokus podnikl záslužný pán von Schönfeld v Trnové v Čechách.“²⁰⁵

Konec selské školy v Trnové bývá spojován se Schönfeldovým stěhováním do Vídně a následným prodejem panství, pravděpodobně v roce 1799 nebo 1800.²⁰⁶ Nicméně na hospodářskou školu v Trnové nebylo úplně zapomenuto a ještě o šedesát let později se objevuje v Riegrově slovníku naučném pod heslem hospodářské školy neb ústavy (Slovník naučný, svazek III., 899).

---

²⁰³ Srov.: FARSKÝ 1920, 22.

²⁰⁴ Srov.: ROZMAN 2012b, 12.

²⁰⁵ ROZMAN 2012b, 12.

²⁰⁶ Srov.: FARSKÝ 1920, 27.

8. Divadlo v Růžodole

8.1. Pražská divadla druhé poloviny 18. století

Poslední třetina 18. století je v českých zemích mezníkem mezi dobou barokní a novou dobou. Je to doba formování národů a sebeurčení prostřednictvím vlastního národního jazyka. „V evropském divadelnictví druhé poloviny 18. století se tyto tendence projevovaly především snahami jednotlivých národností po vytvoření svébytné dramatické literatury a zakládáním tzv. Národních divadel.“²⁰⁷

V českých zemích je divadlo ovlivněno vídeňským dvorem. Základem pro národní divadla jsou dvorské operní scény. Ve Vídni v roce 1776 vzniklo z Burgtheatru tzv. Hof und National Theater (Dvorní a Národní divadlo).

„Josef II. chtěl z tohoto divadla vybudovat hlavní německou „národní“ scénu, a proto povolal do Vídně nejlepší německé herce. Kromě jiných vynikajících umělců přišel tehdy do Vídně i hamburský dovršitel německé divadelní reformy, herec, divadelní ředitel a dramatik Friedrich Ludwig Schröder, jehož přičiněním zdomácněl na německém jevišti Shakespeare.“²⁰⁸

V Praze 18. století bylo také divadlo – divadlo v Kotcích (od roku 1738). „Teprve když se roku 1769 ujal řízení německých her J. J. Brunian, pražský rodák, začaly se na repertoáru objevovat vedle tradičních burlesek i první „pravidelné“ činohry, zatím převážně veselohry, a divadlo v Kotcích dostalo označení „Národní divadlo“.“²⁰⁹

Zároveň byla v Praze scéna tzv. Thunovského divadla na Malé Straně. Podnět ke stavbě dalšího divadla – Nostického, dnešního Stavovského, přichází od hraběte Franze Antona Nostice. Nostic se stal prezidentem zemského gubernia v roce 1782, tedy zastával funkci nejvyššího státního úředníka pro české země. Jakožto šlechtic-osvícenec a zapálený josefinista považoval za důležité, aby Praha měla vlastní nové divadlo.

„Proto ihned využil příznivé situace, která tehdy nastala smrtí dosavadního nájemce divadla v Kotcích, italského impresaria Bustelliho, pronajal sám tuto městskou scénu,

---

²⁰⁷ ČERNÝ 1969, 11.

²⁰⁸ ČERNÝ 1969, 14.

²⁰⁹ ČERNÝ 1969, 14.

sanoval prodluženou německou společnost Wahrovu, která tu hrála, a ovládl pražské divadelnictví dříve, než se mohlo stát konkurencí jeho zamýšlenému podniku.²¹⁰

Nové divadlo bylo umístěno v centru města na Ovocném trhu, stavba byla dokončena v roce 1783. V Nostickém divadle se však střídaly hry německé a italské, česky se nehrálo. Změna přišla až se sezónou v roce 1784, kdy v divadle začala hrát tzv. „druhá bondinská společnost německých herců“ (podle impresaria Bondiniho z thunovské scény). Někteří herci tohoto souboru byli Češi, tudíž se dala očekávat představení v českém jazyce.²¹¹

„Tento památný okamžik nadešel ve čtvrtek 20. ledna 1785. „Tehdy byla v Nosticově divadle poprvé provedena hra v českém jazyku, Odběhlec z lásky synovské, veselohra o třech jednáních od G. Stephanie mladšího (v orig. Deserteur aus Kindesliebe).“²¹²

Úspěch několika následujících českých představení vnukl hercům myšlenku založit vlastní divadlo. Po několika byrokratických neúspěších se ještě jednou pokusili se svou žádostí o povolení českého divadla prorazit. Dne 6. dubna 1786 dostali herci povolení toto divadlo provozovat. V roce 1786 vyšlo oznámení veřejnosti o zahájení stavby divadla na Koňském trhu (dnešní Václavské náměstí). Vlastenecké divadlo (Bouda) bylo otevřeno 8. července 1786. V Boudě se mj. hrály hry z českých dějin. Úspěch této scény neměl dlouhého trvání. Sezóna 1788–89 se nesla ve znamení krize Vlasteneckého divadla.²¹³

„Již v prosinci omlouvali se podnikatelé Vlasteneckého divadla při úředním řízení, proč podle předpisů nezabezpečili v divadle kamna tím, že se tu málo hraje a že celý podnik trpí nedostatkem peněz. Za celý rok 1788 zůstali pak dlužní poplatek za pronajaté místo na Koňském trhu a zaplatili jej teprve pod výhružkou, že bude k divadelní pokladně vyslán městský výběrčí.“²¹⁴

Zpráva o konci Vlasteneckého divadla se objevuje v Schönfeldských novinách: „Páni podnikatelé vlasteneckého divadla František Sewe a Antonín Zappe, jejichž stavení na

---

²¹⁰ ČERNÝ 1969, 18.

²¹¹ Srov. ČERNÝ 1969, 23.

²¹² ČERNÝ 1969, 23.

²¹³ Srov.: ČERNÝ 1969, 43.

²¹⁴ ČERNÝ 1969, 44.

Košském trhu skrze větší prostrannosti a okrášení města nyní stržena bude, velikou síň, kde se kněhtiskárna nacházela, v bývalém hyberňáckém klášteře najali, a své hry tam opět co nejdříve provozovati budou.²¹⁵

8.2. Divadlo v Růžodole

Pozemky Schönfeld zakoupil 9. října 1784 za částku 3220 zlatých společně s papírnou.²¹⁶ Na zakoupeném území se dříve nacházel špitál a hřbitov zrušeného kostela sv. Pavla.²¹⁷

„Bohatý a podnikavý knihtiskař a majitel papírny Schönfeld připadl na myšlenku vykořistit rozlehlé, staré zahrady, která zde na břehu vltavském se rozkládala, jako „zábavního místa“, k čemuž terén její se svými ostrůvky, vodou, pahrbky a keři znamenitě se hodil. Upravil tady rozlehlou ovocnou zahradu, rozkládající se zde mezi Vltavou a náhonem tak zvaného „mlýna invalidského“ po anglickém způsobu a přetvořil ji v tak řečenou zahradu topografickou a to tak, že představovala v malém Království České.“²¹⁸ „Každý z šestnácti krajů“, píše současník, „byl vyznačen a v něm místa, jakož i poměrné vzdálenosti správně vyměřeny. Stromy měly svá jména měst, jež jim dle mapy slušela, takže zde každý správného pojmu o poloze měst českých nabýti mohl. Z blízké papírny k zahradě přiléhající voda vedena strouhami, jež české řeky značily, představující Labe, Vltavu, Berounku, Ohři atd.“²¹⁹ Zachován zůstal i oficiální popis budovy: „V dolejších poschodí vpředu je vchod do pekárny, vedle je dvouoknový pokoj pro hosty. Vedle hlavního vchodu s předsíní o dvou oválných oknech je kavárna. Na tuto přiléhá hlavní vchod vedoucí k divadlu, odtud až ke vchodu (pro herce) umístěnému na konci táhne se oběma poschodími prostora divadelní. V druhém patře je v rohu rozkošný kabinet se dvěma okny nazad s výborným výhledem na Velké Benátky a Bubny, vedle pokoj kulečnickový a dále hostinský, oba o dvou oknech, kde zároveň je

---

²¹⁵ Schönfeldské c.k. pražské noviny č. 37., 12. 9. 1789, 296. Digitalizovaný dokument: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ext_ontheflypdf_PGeneratePdf.do?id=187025&app=11&start=1&end=10. Vyhledáno 19. 4. 2015.

²¹⁶ Srov. KAMPER 1910, 177–184.

²¹⁷ Srov. RUTH 1904, 37.

²¹⁸ KAMPER 1910, 177–184.

²¹⁹ KAMPER 1910, 177–184.

ve svém oddělení cukrárna a buffet. Pak byl sál o třech oknech a potom prostorný, krásný taneční sál se čtyřmi okny. Ostatní místnosti zaujímá divadlo.²²⁰

Zvenčí byla budova údajně kryta kůrkami a před vstupem stála socha – Smíření Jana Žižky s Pražany.^{221 222} Vyobrazení této budovy pochází od mědirytkce Jana Berky. Divadlo se mělo nacházet v dnešní Pobřežní ulici. Karlín nebyl v těchto dobách součástí Prahy a divadlo bylo provozováno na koncesi udělovanou krajským úřadem v Kouřimi.²²³ I vstupné bylo na svou dobu lidové. „Byly jen tři druhy míst: tak zvaná „Nobelgalerie“, kde se platilo sedmnáct krejcarů, parterre, jenž stál deset, a druhá galerie za pět krejcarů.“²²⁴

První představení se na růžodolské scéně hrálo v roce 1786. „Čteme o něm v „Pražských novinách“ z 16. září 1786 (č. 37): Zdejší obyvatelé nyní při stále pohodlných časech mají rozličná kratochvílná vyražení. Krom dvou divadelních domů, totiž jednoho velikého vlasteneckého divadla na Starém Městě, na kterémž teď každodenně buď vlašské opery, nebo hry v německém jazyku se představují, a druhého na Koňském trhu, na kterémž také hry v českém jazyku každotýdně od našich upřímných vlastenců se uvozují, ještě jedno, třetí, nově zřízené a znamenité divadlo jest za Poříčskou branou vzdělané z někdejší hospody Koutská řečené, na kterémž zítřejšího dne (17. září) první vlašská opera se uvede.“²²⁵

Vzhledem k tomu, že se jednalo o letní scénu a další sezóny končily na počátku října domnívám se, že zářijové představení k příležitosti otevření divadla bylo v roce 1786 jediné.

O sezóně 1787 je známo jen málo. „O zahájení druhé sezóny čteme tuto zprávu (v překladu) v úředních novinách: V neděli dne 29. dubna t. r. bude znovu otevřeno nově zřízené divadlo před Špitálskou branou v zábavném místě zvaném „Růžové údolí“. Vlastní, za tím účelem sestavená společnost, bude dávatí německy komickou hru se zpěvy Das Landmädchen oder Gaspar und Röschen (Venkovské děvče aneb Kašpar a

---

²²⁰ KAMPER 1910, 177–184.

²²¹ Srov.: RUTH 1904, 451.

²²² Ke smíření Jana Žižky s Pražany mělo dojít 14. září 1424 právě na Špitálském poli (dnešní Karlín).

²²³ Srov.: VONDRÁČEK 1956, 140–141.

²²⁴ KAMPER 1910, 177–184.

²²⁵ VONDRÁČEK 1956, 140.

Růženka) a po něm komedii „Die bekehrte Bräuerin oder was verdierbt das Bier ? (volně přeloženo: Napravená pivovarnice aneb co kazí pivo)“ Znamá a veselá osůbka, Kašpárek, bude hrát pivovarského chasníka Hansgörga. Vstupné je velmi nepatrné, a proto nebude jistě nedostatek návštěvníků.²²⁶

Dle dobových novin byla v červnu roku 1787 v růžodolském divadle odehrána německy opera Figaro.²²⁷ Dále se v dobových novinách můžeme utvrdit v tom, že v Růžodole hráli herci, kteří zároveň působili v divadle Bouda.²²⁸ Kromě oznámení o konání divadelní hry se v novinách objevuje následující:

„Tato společnost zasloužilých synů a dcer této země dělá svému podniku velkou čest. Jejich výborné lokalisované hry, zpěvohry a ladné balety poskytují divákům pravé potěšení, čehož důkazem je hlasitá a nedílná pochvala, jakou sklízí herci při každém představení jak na Koňském trhu ve Vlasteneckém divadle, tak v Růžodolském divadle.“²²⁹

Zřejmě nájemcem pro sezónu 1788 byl pražský měšťan Václav Jiřík. Jiříkova divadelní „společnost upřímných vlastenců“ se na rozdíl od Vlasteneckého divadla patrně opírala o ochotníky. Ze sezóny 1788 je nám známo pouze zahajovací představení z 27. dubna, kdy byla v Růžodole uvedena hra Albert a Lotte aneb ctnost v nejvyšší nouzi, kterou v roce 1785 zpracoval a vydal V. M. Kramerius.²³⁰ Je možné, že i v této sezóně v divadle hráli někteří herci z divadla Bouda.

Nové divadlo bylo v dalším a posledním roce své existence řízeno souborem Matěje Majobera, který zároveň působil v divadle Bouda, které procházelo krizí a jehož soubor se rozpadal.

„Herecká společnost Vlasteneckého divadla se koncem června rozdělila. Část odjela do Josefova hrát německým důstojníkům v nové pevnosti, kdežto zbytek souboru zůstal v Praze a zahájil pod vedením herce Majobera a tanečníka Bognera pořádání pravidelných nedělních českých představení.“²³¹

---

²²⁶ VONDRÁČEK 1956, 141–142.

²²⁷ Srov.: KOPŠ 1984, 23.

²²⁸ Srov.: VONDRÁČEK 1956, 142.

²²⁹ VONDRÁČEK 1956, 142.

²³⁰ Srov.: ČERNÝ 1969, 44.

²³¹ ČERNÝ 1969, 46.

„Majober byl absolventem pražského akademického gymnasia v Klementinu, kde od první třídy byl spolužákem jiného budoucího divadelníka Matěje Struny a kde se rovněž seznámil s bratry Thámy. V karlínském divadle působil baletní mistr Sewe a Antony (Antong). „Sewe byl pilným dodavatelem baletů, které v „Růžodole“ byly pilně pěstovány, a Antony, podle Melezínka vlastní „zakladatel“ českých her, pro něž však sám ani nenapsal ani nepřeložil jediné hry, dodal, jak bezpečně víme, pro „Růžodol“ dvě německé operetty (Das Königfreischiessen oder Die weibliche Selbstfreierei“ a „Der ehrliche Rauber oder Liebe, Nothdurft und Grossmuth). K nim oběma napsal hudbu ředitel „hudebny“ v „Boudě“, Sýkora.“²³²

Obě hry se hrály v sezóně 1787.²³³ Repertoár tohoto divadla se v roce 1789 se skládal spíše z frašek či her lidových. Podrobnější zprávy o programu divadla v sezóně 1789 máme díky tomu, že Václav Thám přijal místo v redakci Schönfeldských novin. V této sezóně se hrály převážně české hry. Zpráva o začátku sezóny se nachází ve vydání ze 4. července 1789, výtisk č. 27:

„V neděli 28. června to divadlo pod správou P. Majobra a Bognera otevřeno bylo, kdežto se provozovala veselohra o dvou jednáních od V. Tháma: Don Juan, neb Kamenný host.²³⁴ Balet: Veselí bečváří. V pondělí dne 29. června veselohra o třech jednáních: Soukeník z Přelouče. Balet: Nezvaný host.“²³⁵

Mezi další představení sezóny 1789 patří: Tak se platí ženám – veselohra o jednom jednání, Šumaři, neb Veselá bída²³⁶ – zpěvohra o třech jednáních od Václava Tháma, Ponocný z Brandejsa, neb Ošizený rychtář²³⁷ rovněž od Václava Tháma, další veselohra nese název Pěkná Francka z Paříže, a pantomima od Bognera. Údajně se před touto pantomimou předváděly německé veselohry (viz. Schönfeldské c.k. pražské noviny 22.8. 1789, č.34), dále se na této letní scéně sehrála hra Honza prasátko, Život a smrt znamenitého pytláka bavorského od J. B. Günthera. V neděli 6. srpna došlo v divadle

²³² KAMPER 1910, 177–184.

²³³ Srov.: VONDRÁČEK 1956, 143.

²³⁴ Jednalo se o zpracování Moliérova Don Juana.

²³⁵ Schönfeldské c.k. pražské noviny č.27, 4. 7. 1789, 216. Digitalizovaný dokument: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ext_ontheflypdf_PGeneratePdf.do?id=187016&app=11&start=1&end=10. Vyhledáno 19. 4. 2015.

²³⁶ Jedná se původně o hru od Emanuela Schikanedera, která nesla název Loutníci. Její znění máme dochováno ve třech opisech. Více František Černý – Dějiny českého divadla II., 58.

²³⁷ Text této hry se nedochoval. Více František Černý – Dějiny českého divadla II., 58.

k nehodě, při hře Život a smrt znamenitého pytláka bavorského: „Pan Bogner, který osobu pytláka představoval, z ručnice vystřelil, ona se mu nešťastným způsobem roztrhla a jemu u levé ruky svršky třech prostředních prstů utrhla, že mu jeden z nich hned pro uvarování dalších bolestí uříznuti musil.“²³⁸

V neděli 4. října se v divadle hrálo poslední představení – Velký pán krátkého panování, veselohra o jednom jednání. Kromě herců byl i repertoár divadla částečně převzatý z Boudy. Například hra Albert a Lotte se v Boudě hrála v sezóně 1786-7, stejně jako Don Juan neb Kamenný host. Hra Hromobití neb Žebravý student byla uvedena v Hyberském divadle 13. prosince v roce 1789, tedy již po zániku divadla v Růžodole.²³⁹ O tom, jaká vrstva obyvatel divadlo navštěvovala, lze polemizovat. Růžodol nebyl jen divadelní scénou, ale i jakýmsi „zábavním parkem“, který v osmdesátých letech přitahoval pozornost Pražanů.²⁴⁰ Německá představení zřejmě navštěvovala pražská „smetánka“ a české hry prostý lid.²⁴¹

Růžodolská scéna nepřinášela takový zisk, jako si Schönfeld představoval. „Dal divadlo vystěhovat a v jeho prostorách zřídil, jako první v Praze, tiskárnu šátků.“²⁴²

Otázkou je Schönfeldův vztah k divadlu. Dle mého názoru lze předpokládat, že otevření letní scény v Růžodole mohlo být reakcí na tehdy úspěšné divadlo Bouda. Dalším ukazatelem, který naznačuje Schönfeldovy spíše podnikatelské záměry, je fakt, že nemáme žádné zprávy o tom, že by jakýmkoliv způsobem zasahoval do repertoáru či ho jako majitel divadla cenzuroval. Zřejmě tedy budovu na každou divadelní sezónu pouze pronajal a dále se tomuto podniku nevěnoval.

---

²³⁸ Schönfeldské c.k. pražské noviny č.37, 12. 9. 1789, 296. Digitalizovaný dokument: http://kramerius.nkp.cz/kramerius/ext_ontheflypdf_PGeneratePdf.do?id=187025&app=11&start=1&end=10. Vyhledáno 19. 4. 2015.

²³⁹ Srov.: LAISKE 1974, 31.

²⁴⁰ Srov.: EMLER 1907, 10.

²⁴¹ Srov.: KOPŠ 1984, 23.

²⁴² KOPŠ 1984, 23.

Závěr

V práci jsem se pokusila nastínit poměrně široký záběr podnikatelských aktivit a osobnost Jana Ferdinanda ze Schönfeldu. Ačkoliv by se na první pohled mohlo zdát, že se jedná o práci spíše kompilačního typu, snažím se přinášet nové skutečnosti.

Například objasňuji situaci ohledně Schönfeldova šlechtictví. V kapitole o Schönfeldově tiskárně se snažím uvést na pravou míru to, že Schönfeld svou pražskou tiskárnu založil, nikoliv zdědil po otci. Poměrně rozsáhlou část kapitoly o Schönfeldových novinách věnuji působení Václava Tháma a okolnostem jeho propuštění. Jak je patrné z předchozí kapitoly, Schönfeld měl za svého života co do činění s oběma bratry Thámy. V úseku o Schönfeldově muzeu dokazují prodej jeho sbírky do Anglie na konkrétním předmětu, který lze díky digitalizaci prohlížet online. Jednou z poměrně nepopsaných aktivit Jana Ferdinanda ze Schönfeldu je hospodářská škola v Tmnové. V tomto případě se mi podařilo na základě literatury seznámit čtenáře s denním režimem žáků a upozornit na spis Antonína Reima, prvního správce školy. V kapitole o divadle v Růžodole pomocí dobového popisu nastiňuji vzhled samotné budovy, ve které se tato letní scéna nacházela. Dále na základě literatury potvrzuji slova Jana Vondráčka o provázanosti divadla Bouda a růžodolské scény. Jedná se o provázanost nejen na základě hereckých osobností, ale i na základě herního repertoáru. V tomto případě naznačuji i kontinuitu divadelních her, které se opakovaly po zániku divadla v Růžodole v nově zřízeném divadle v Hyberském klášteře.

V případech, ve kterých se literární zdroje rozcházejí, jsem se snažila na základě dalšího bádání postoje jednotlivých autorů kriticky rozebrat a případně zdůvodnit, proč se přikláním k danému tvrzení. Tyto rozpory se často objevovaly v porovnání starší literatury s výsledky novějšího bádání. Zmínky o Schönfeldovi jsou v literatuře velice roztříštěné, což vedlo k poměrně hojnému využívání sekundární literatury.

Bylo by nanejvýš troufalé na základě mé práce rozsoudit, zda byl Schönfeld pouhým prospěchářským podnikatelem, reprezentantem osvícenského šlechtice, který v duchu doby dbal na svou službu veřejnosti či podporovatelem začínajícího národního obrození.

Výše uvedené otázky se snažím v každé kapitole nastínit a na základě poznatků z literatury se k nim pokouším vyjádřit. Dopracovat se k jednoznačnému tvrzení není téměř možné a přiklonit se k některému z nich s jistotou by nebylo správné.

Mé vlastní hodnocení osoby Jana Ferdinanda ze Schönfeldu není jednoznačné. V jednotlivých kapitolách se často vyjadřuji k tomu, zda byl Schönfeld vlastencem a jaký vlastně byl jeho osobnostní profil. Schönfeld se narodil v Praze a rovněž zde absolvoval svá studia. Byl tedy od počátku svého života v přímém kontaktu s českým prostředím. Mezi jeho zaměstnance patřili představitelé počátků českého národního obrození – například Václav Matěj Kramerius, který redigoval jeho noviny. Rovněž v produkci jeho tiskárny se objevují díla o české historii. Ve Zprávě o českých novinách z roku 1786, pod kterou je Schönfeld podepsán, vyjadřuje potěšení nad tím, že vzkvétá mateřský jazyk – čeština. Na druhou stranu nelze zastírat fakt, že Schönfeld svá vlastní díla publikoval německy. Některé z těchto faktorů naznačují Schönfeldův zájem o češtinu jakožto jazyk a případně o historii národa. To, zda se Schönfeld cítil být Němcem nebo Čechem se však již nedozvíme.

Domnívám se, že Schönfeld počátky národního obrození i rozvoj českého jazyka podporoval, pouze však do chvíle, než přišel do konfliktu se zákonem, jako to bylo například v případě tisku Thámova překladu Macbetha. Ve starší literatuře je Schönfeld poměrně často popisován jako bezohledný a kořistný podnikatel. Dle mého názoru tato hodnocení Jana Ferdinanda ze Schönfeldu vyplývají částečně z toho, že byl podnikatelem nového typu, jehož obchodní praktiky by se nadneseně daly nazvat raným kapitalismem nebo předzvěstí příchodu průmyslové revoluce do zemí habsburské monarchie. Za zajímavý považuji i jeho osobní zájem o řemesla. Jako příznivce řemesel popisuje Schönfeld sám sebe ve spise *Skizze des Catalogue raisonné über das Technologische Museum in Wien*, jehož je autorem. S tímto jeho zájmem lze spojit například založení hospodářské školy v Trnové, nebo některé jeho publikace, které se řemesly a hospodářstvím zabývají (např. *Die alte Hülfe der Böhmen und Mähren*, Praha 1808).

Vzhledem k absolutnímu nedostatku primární literatury o Schönfeldovi lze některé otázky otevřít, nicméně na ně s největší pravděpodobností nebude naprosto spolehlivě

odpovězeno. Toto se může jevit jako úskalí, na druhou stranu nám daná situace dává poměrně široký prostor pro polemiku.

Seznam literatury

BABÁČKOVÁ 2008 — Kamila BABÁČKOVÁ: Příspěvek k dějinám tajných společností na Moravě (bakalářská práce na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně). Brno 2008.

BARTÁK 1996 — Jan BARTÁK: Typografové 1468-1939, Praha 1996

BEDNAŘÍK/JIRÁK/KÖPPLOVÁ 2011 — Petr BEDNAŘÍK, Jan JIRÁK, Barbara KÖPPLOVÁ: Dějiny českých médií. Praha 2011

BĚLINA/KAŠE/KUČERA 2001 — Pavel BĚLINA/ Jiří KAŠE/ Jan KUČERA : Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek X., 1740-1792. Praha 2001.

BRŇOVJÁK 2008 — Jiří BRŇOVJÁK: České nobilitace podnikatelů v období vlády císaře Karla VI. (1712-1740). Nobilitace – stavovství – merkantilismus. In: Šlechtic podnikatelem. Podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18. - 19. století. Ostrava 2008. 219-238

CERMAN 2011 — Ivo CERMAN: Šlechtická kultura v 18. století: filozofové, mystici, politici. Praha 2011

CLARKE 2001 — John CLARKE: Gallantry medals and decorations of the world. Barnsley South Yorkshire 2001

ČERNOHORSKÝ — Zdeněk ČERNOHORSKÝ: Dějiny zemědělského školství v Československu, Praha 1980

ČERNÝ 1969 — František ČERNÝ: Dějiny českého divadla II.. Praha 1969

EMLER 1907 — Josef EMLER: Praha z konce rokoka. In: Časopis přátel starožitností českých v Praze 1, 1907, 1-15

FARSKÝ 1920 — František FARSKÝ: Příspěvek k dějinám hospodářského vyučování a úryvky z dějin polního hospodářství v království Českém. Praha 1920

HOFFMANNOVÁ 1990 — Jaroslava HOFFMANNOVÁ: Pražští úřední tiskaři. In: Documenta Pragensia 10/2, 299-314, Praha 1990

HROCH 1999 — Miroslav HROCH : Na prahu národní existence. Praha 1999

KAČER 1963 — Miroslav KAČER: Václav Thám. Praha 1965

- KAMPER 1910 — Jaroslav KAMPER: Počátky novočeského divadla III.. In: Lumír 4, 1910, 177-184
- KLIMEŠ 1955 — Vladimír KLIMEŠ: Počátky českého a slovenského novinářství. Praha 1955
- KNEIDL 1989 — Pravoslav KNEIDL: Počátky českého sběratelství a strahovský kabinet kuriozit. Praha 1989
- KOLÁR 1978 — Jaroslav KOLÁR: Studnice romantického historismu v českém obrození a její iniciátor. In: Česká literatura 26/6, 527-540, 1978
- KOLÁR 1990 — Jaroslav KOLÁR: Zázemí Schönfeldova vydání Hájkovy kroniky české. In: Documenta Pragensia 10/2, 355-360, Praha 1990
- KOPŠ 1984 — Jaroslav KOPŠ: Divadlo za Poříčskou branou. In: Amatérská scéna 21, 1984, 23
- KOSTLÁN 2000 — Antonín KOSTLÁN: Královská česká společnost nauk a počátky nové tolerance. In: Mezi časy ...kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800. Praha 2000. 98-105
- KREJČÍK 2008 — Tomáš KREJČÍK: Nobilitace podnikatelů v habsburské monarchii. In: Šlechtic podnikatelem. Podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18. - 19. století. Ostrava 2008. 197-205
- KUTNAR 2003 — František KUTNAR: Obrozené vlastenectví a nacionalismus. Příspěvek k národnímu a společenskému obsahu češství doby obrozené. Praha 2003
- LAISKE 1974 — Miroslav LAISKE: Pražská dramaturgie. Praha 1974
- LEV 1877 — Václav LEV: O vývoji umění kněhtiskařského v Čechách. In: Veleslavín 5, 1877, 103-108
- LUMÍR 1861 — časopis Lumír, 1861, 190. Neznámý autor
- MARTINČÍK 1913 — Richard MARTINČÍK: Z dějin českého knihtisku. In: Typografia 24. 1913, 94-97, 109-110
- MATĚJEC 2008 — Tomáš MATĚJEC: František Jan Vavák na cestě za vzděláním a kulturou (disertační práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze). Praha 2008

NOVOTNÝ 2000 — Jan NOVOTNÝ: K počátkům novodobé nakladatelské činnosti a knižní kultury u nás. In: Mezi časy ...kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800. Praha 2000. 303-312

PETRÁŇ 1990 — Josef PETRÁŇ: Počátky českého národního obrození 1770-1790. Praha 1990

PÍŠOVÁ 1997 — Dagmar PÍŠOVÁ: Výuka češtiny v rakouské monarchii od poloviny 18. do poloviny 19. století. In: Naše řeč, <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7366>. Vyhledáno 19. 4. 2015.

PODŠKUBKA 2004 — Jan PODŠKUBKA: České svobodné zednářství v průběhu XVIII. století. Praha 2004

Poznamenání knih českých, které v Schönfeldovském v nově zřízeném českém knihkupectví v českém jarmarce č. 265 k dostání jsou. Nepag., s. d., s. i. (Knihovna Národního muzea v Praze, Sign. 67 J 00280)

ROZMAN 2012a — Josef ROZMAN: 220 let od vzniku první rolnické školy u nás, část I.. In: Zemědělská škola 5, 2011/12, 24

ROZMAN 2012b — Josef ROZMAN: 220 let od vzniku první rolnické školy u nás, část II.. In: Zemědělská škola 6, 2012, 11-12

RUTH 1904 — František RUTH: Kronika královské Prahy a obcí sousedních I. Praha 1904

RYBIČKA 1859 — Antonín RYBIČKA: Něco o archeologické sbírce barona Dittricha ve Vídni. In: Památky archeologické a místopisné 3, 1859, 237-238

RYBIČKA 1887 — Antonín RYBIČKA: Jan Ferdinand ze Schönfeldu a jeho muzeum. In: Památky archeologické a místopisné 14/1, 1887, 71-73

SALAŠ 2010 — Petr SALAŠ: Stručná historie zahradnictví, díl IV.. Brno 2010

SCHEIGER 1824 — Joseph SCHEIGER: Das von Ritter von Schönfeld gegründete technologische Museum in Wien. Digitalizovaný dokument: https://opacplus.bsb-muenchen.de/metaopac/singleHit.do?methodToCall=showHit&curPos=7&identifier=100_SOLR_SERVER_1765399135. Vyhledáno dne 19. 4. 2015.

SCHÖNFELD 1786 — Jan Ferdinand SCHÖNFELD: Zpráva o českých pražských novinách. (Knihovna Národního muzea v Praze, Sign. 88 G 00354)

SCHÖNFELD 1817 — Jan Ferdinand SCHÖNFELD: Skizze des Catalogue raisonné über das Technologische Museum in Wien. Vídeň 1817 (Knihovna Národního muzea v Praze, Sign. 75 J 00011)

SKLENÁŘ 2005 — Karel SKLENÁŘ: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha 2005

SLAVÍČEK 1983 — Lubomír SLAVÍČEK: Sběratelství. Praha 1983

SLAVÍČEK 2007 — Lubomír SLAVÍČEK: Sobě, umění, přátelům. Brno 2007

STEHLÍKOVÁ 2010 — Dana STEHLÍKOVÁ: More valuable than originals? The plaster casts collection in the National museum of Prague (1818-2008): Its History and Predecessors. In: Plaster Casts: Making, collecting and displaying from classical antiquity to the present. Berlín/ New York 2010

SVÁTEK 1891 — Josef SVÁTEK: Obrazy z kulturních dějin českých sv.II.. Praha 1891

ŠTEFANOVÁ 2008: Schwarzenberská banka 1787-1830. Firma období osvícenství. In: Šlechtic podnikatelem. Podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století. Ostrava 2008. 69-92

TADRA 1880 — František TADRA: Příspěvky k dějinám českého knihtiskařství a knihkupectví. In: Veleslavín 24, 1880, 1-2

VOIT 1990 — Petr VOIT: Pražské Klementinum. Praha 1990

VOIT 2008 — Petr VOIT: Schönfeld z Schönfeldu Jan Nepomuk Ferdinand. In: Encyklopedie knihy II.. Praha 2008, 795-797

VOLF 1926 — Josef VOLF: Schönfeld contra Haase. In: Časopis Národního muzea 98, 1926, 199-201

VOLF 1928 — Josef VOLF: Šlechtictví dvorního knihtiskaře Jana Ferdinanda šl. ze Schönfeldu. In: Časopis Společnosti přátel starožitností 36, 1928, 28-33

VOLF 1929a — Josef VOLF: O tiskařích nakladatelích a knihkupcích v Praze za Josefa II. Praha 1929

VOLF 1929b — Josef VOLF: Zednářské tisky v Čechách v XVIII. a XX. století. In: Typografia 36, 1928, 57-63

VOLF 1930 — Josef VOLF: Dějiny novin v Čechách do roku 1848. Praha 1930

VONDRA 2010 — Roman VONDRA: České země v letech 1705-1792: věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků. Praha 2010

VONDRÁČEK 1956 — Jan VONDRÁČEK: Dějiny českého divadla. Díl II.. Doba obrozenecká 1771-1824. Praha 1956

ŽOUŽELKA 2008 — Zbyněk ŽOUŽELKA: Nobilitace úředníků správních institucí českých zemí za zásluhy v hospodářské sféře v letech 1740-1780 (stručný nástin problému). In: Šlechtic podnikatelem. Podnikatel šlechticem. Šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století. Ostrava 2008. 239-25

